

Barn i familjer med låga inkomster och deras boendeförhållanden

Lena Magnusson Turner, NOVA

16.02.2011

Summary

A public committee ('boligutvalget') has asked Nova by way of Husbanken to explore the living conditions among children in low-income families. The commission attaches particular significance to families with a combination of persistent low income and persistent poor housing.

The study is based on a database at NOVA, covering children and young people living in low-income families during the period 2000 to 2009. This database was constructed in a previous research project, which is reported in Sandbæk and Pedersen (2010).

The main question in the current study can be phrased as follows: What are the characteristics of families with persistent poor housing, and which housing problems are these families faced with? An important intention is to provide useful information for the construction of targeted actions in the fields of housing policy and social policy.

Similar to previous analyses (Sandbæk and Pedersen 2010, Sandbæk 2004) this study shows that housing conditions have improved over time. There is, in specific terms, a trend towards moderate housing quality. Importantly, the risk of poverty has acquired an ethnic character. Among families permanently at risk of poverty, there are relatively more children with parents born abroad than in Norway, regardless of whether the children are born in Norway or not. The analysis further shows that the supply ability varies. The frequency of constantly unemployed adults is higher among families with a persistent risk of poverty. But among these families there is also a higher proportion of families with adults moving from labour passivity to labour activity.

The significance of housing conditions, poverty ('at risk of poverty') and low income are clearly brought out in the study. The database contains a few variables that can be related to children's living conditions. One variable is the disposition of an own room and a second is the ability to socialize with peers, measured by how often the child has friends at home. A straightforward statistical test indicates a stronger link between overcrowding and the disposition of an own room than between risk of poverty and the disposition of an own room. There is no relation between disposition of an own room, the risk of poverty and tenure (i.e. whether the family rents or owns the accommodation).

Families who live in poor housing for a longer period are, as noted, an important category. A categorization of housing conditions into low- and high-quality housing demonstrates that families with persistent low-quality housing have a number of common characteristics: they often live in rented accommodation; they often receive social benefit, they remain consistently at risk of poverty; they are more often single parents; they often have an immigrant background; and their dwelling is often overcrowded. The latter condition ('overcrowding') also has consequences for the children in terms of shared rooms and fewer opportunities to bring home friends. However, there is no relation between low housing quality and the children's school performance.

Similar analyses have been made for families who live in rented accommodation for a longer period. These families are marked by, in accidental order, a frequent reception of social benefit; a persistent

risk of poverty; a low housing quality; a high proportion of immigrants; and a high risk of overcrowding.

Children who live in rented accommodation over a longer period tend to lack a separate room. This deficiency, however, appears to have a limited effect on practical behaviour: they bring home friends to the same extent as other children. Nor do we find a significant relationship between long-term rented accommodation and children's school performance. A number of questions remain regarding plans/ambitions for further education and future work.

Families who live in rented accommodation for a longer period are often described as economically disadvantaged. Results from this study confirm this description. Adults in long-term rented accommodation have a much higher unemployment rate than others. It is, in fact, almost ten times higher. These families also have a lower probability to move from rented accommodation to owner occupation, i.e. to move upwards on the housing ladder. Put differently, a number of families remain stuck in a difficult position as unemployed tenants.

A family situation marked by poverty, poor housing, overcrowding and/or housing insecurity can easily reduce children's life chances. Previous research has identified effects of overcrowding, such as anxiety and increased morbidity. This study has only analysed the possibility for children to have an own room and bring home friends. Sharing room and not bringing friends home might have further repercussions, such as a lack of friends and a sense of being outside or even deviant. However, like in previous research we also a sense that many parents prioritize their children's life above their own life, which reduces the drawback attached to poverty and poor housing.

Sammanfattning

Boligutvalget i Norge har via Husbanken anmodat NOVA att närmare undersöka boendeförhållandena bland barn i familjer med låga inkomster, och särskilt dem i familjer med varaktigt låga inkomster samt med varaktigt dåliga boendeförhållanden. Undersökningen baseras på den databas som upprättats av projektet vid NOVA om barn och ungas levnadsvillkor i låginkomstfamiljer 2000-2009. De frågeställningar som undersökningen skall ge ett svar på är för det första vad som kännetecknar familjer med långvarigt dåliga boendeförhållanden, och för det andra vilka problem sammanhängande med bostaden som är särskilt framträdande bland dessa familjer. Avslutningsvis ställs resultatet av undersökningen mot de bostads- och socialpolitiska insatser som riktas mot barnfamiljer låga inkomster.

I likhet med tidigare analyser av databasen om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer visar undersökningen att boendeförhållandena, på det sätt som är möjligt att mäta i databasen, över tiden förbättras. Den tydligaste utvecklingen är att boendeförhållandena är vad som här benämns som medelgod kvalitet dominerar. Forskningen visar att boendeförhållanden, låga inkomster och risk för fattigdom har betydelse för barns uppväxtvillkor och för senare livschanser. Men forskningen visar också att föräldrarna prioriterar barnens levnadsvillkor framför sina egna vilket gör att barnen kommer bättre ut än vad som är förväntat given en viss disponibel inkomst, även när familjen lever under långvarig fattigdom. Det är en slutsats som även resultatet från denna undersökning pekar mot. Undersökningen visar återigen på den etniska prägel som fattigdomen kommit att få. Bland dem som är varaktigt fattiga är det relativt sett fler med utlandsfödda föräldrar, oavsett om barnet är född i Norge eller ej. Analysen visar också att försörjningsförmågan varierar mellan de varaktigt fattiga familjerna och de övriga familjerna. Bland de varaktigt fattiga familjerna är det fler som är stabilt yrkespassiva. Men även relativt fler som går från passivitet till aktivitet eller vice versa.

Den centrala frågan för undersökningen är vilken betydelse boendeförhållandena har för barnen. Databasen innehåller ett fåtal variabler som direkt går att relatera till barnens boendeförhållanden. Det ena är förekomsten av eget rum och det andra är möjligheter att ta hem kamrater mätt som hur ofta barnet har kamrater hemma. En enkel test indikerar ett starkare samband mellan trångboddhet och förekomsten av eget rum än mellan fattigdom och förekomsten av eget rum. Det finns inte heller något samband mellan förekomsten av eget rum, förekomsten av fattigdom och huruvida familjen hyr eller äger bostaden. Av särskilt intresse är också vilka som under lång tid bor med dåliga boendeförhållanden och vilka som under lång tid hyr sin bostad. En gruppering i låg och hög bostadskvalitet visar att bland familjer som under lång tid har låg kvalitet på bostaden finner en överrepresentation av dem som hyr, som uppbär socialbidrag, är varaktigt fattiga, är ensamförsörjare, har invandrabakgrund och är trångbodda. Det senare har effekter för barnen i form av delat rum och sämre möjligheter att ta hem kamrater. Däremot finns inget samband mellan barnens skolprestationer och låg kvalitet på bostaden. Bland dem som hyr sin bostad under längre tid finns en stark överrepresentation av familjer med socialbidrag, familjer som är varaktigt fattiga, har låg kvalitet på sin bostad, har invandrabakgrund och är trångbodda. För barnen innebär den hyrda bostaden en lägre sannolikhet för att ha ett eget rum. Men det betyder inte att de inte tar hem kamrater. För på just den punkten finns inga skillnader mellan dessa barn och barn i familjer som inte hyr under lång tid. Det finns inte heller några skillnader i skolprestationer mellan barnen, åtminstone

inte på det sätt som prestationerna mäts i databasen över barns levnadsvillkor. Däremot är frågan vilka framtida yrkes- och studieplaner dessa barn har. De familjer som hyr sin bostad under lång tid tillhör den grupp som ofta beskrivs som ekonomiskt utsatta eller vanskligställda. Ett ytterligare tecken på deras ekonomiskt utsatta position är att det bland dessa familjer är i det närmare 10 gånger så vanligt som bland familjer som inte hyr under lång tid, att familjen består av stabilt bara yrkespassiva föräldrar, men också tre gånger så vanligt att gå från att vara yrkespassiva till att bli yrkesaktiva.

Varaktig fattigdom, att varaktigt bo trångt och att varaktigt bo i en hyrd bostad sätter sina spår i barnens levnadsvillkor. Här har dessa villkor begränsats till att handla om möjligheterna till ett eget rum och att ta hem kamrater. Men annan forskning visar på vilka andra effekter som till exempel trångboddhet medför i form av oro och ökad sjuklighet. Den tid som stått till buds för undersökningen har dock inte medgett en djupare analys av ytterligare effekter av boendeförhållandena. Däremot visar undersökningen effekter för barnen av långvarigt dåliga boendeförhållanden liksom av att under lång tid bo i hyrd bostad. Effekterna består i att barnen mer sällan har eget rum och i de fall det är fråga om långvarigt låg kvalitet på bostaden mer sällan tar hem kamrater. Det är effekter som i sig kan ha ytterligare effekter för barnen såsom att sakna vänner och att känna sig utanför och till och med avvikande.

Ur ett bostadspolitiskt perspektiv är det också ett problem att det uppstår inlåsnings effekter på bostadsmarknaden. Benägenheten att flytta mellan hyrda bostäder är betydligt högre bland de varaktigt fattiga familjerna jämfört bland de övriga familjerna. De varaktigt fattiga familjerna har också en lägre benägenhet att flytta från hyrd bostad till självägande bostad, det vill säga ta ett steg uppåt på boendekarriärstegen. Istället för att var ett steg på vägen mot den ägda bostaden blir den hyrda bostaden med andra ord en permanent bostad. Till trots för en god arbetsmarknad är det familjer som är långvarigt arbetspassiva och under kortare eller längre tid lever på socialbidrag. För dem är den som av politiken definierats som en temporär bostad mer eller mindre permanent. Analysen ovan visar just att många flyttar mellan hyrda bostäder, och kanske än viktigare att skillnaderna är små mellan kommunalt och privat hyrd bostad. För dessa familjer krävs inte enbart socialpolitiska insatser utan sannolikt även åtgärder som ryms inom arbetsmarknadspolitiken. Men det återstår också den bostadspolitiska frågan om den hyrda bostadens ställning på en bostadsmarknad som domineras av ägda bostäder och om konsekvenserna av de betydande kvalitativa skillnader som trots allt finns mellan den ägda och den hyrda bostaden.

Barn i familjer med låga inkomster och deras boendeförhållanden

1. Inledning

Boligutvalget i Norge har via Husbanken anmodat NOVA att närmare undersöka boendeförhållandena bland barn i familjer med låga inkomster, och särskilt dem i familjer med varaktigt låga inkomster samt med varaktigt dåliga boendeförhållanden. Argumentet för att rikta intresset mot bostaden är att den är en välfärdsvara med grundläggande betydelsefull för människors levnadsvillkor. Bostaden tillgodoser inte enbart ett grundläggande behov av "tak över huvudet" utan representerar också säkerhet, självständighet och välbefinnande. Bland annat Nordvik (2010) argumenterar för att dessa aspekter av bostaden gäller i än högre grad för barnen än för de vuxna.

Den undersökning som NOVA ombetts att genomföra skall ses i beaktande av Boligutvalgets uppdrag, nämligen att skildra de utmaningar som följer av det rådande bosättningsmönstret bland fattiga barnfamiljer. Boligutvalget har också att värdera och diskutera åtgärder för att tillförsäkra fattiga barnfamiljer goda boendeförhållanden.

NOVA har i projektet *Barns levkår- betydningen av familjens inntekt* studerat vad det innebär för norska barn att växa upp i familjer med låga inkomster. Projektet har genomförts som en panelstudie med ett representativt urval av barn och föräldrar åren 2003, 2006 och 2009. I projektet analyseras ett betydande antal aspekter av levnadsvillkor, däribland boendeförhållanden. I sin analys av hur boendeförhållandena bland barnfamiljer med låga inkomster utvecklas mellan 2003 och 2009 pekar Nordvik (2010) på tre skilda mekanismer som förklarar den variation i utvecklingen som studien visar på. För det första är det många som över tiden får ökade inkomster, vilket ger familjerna möjligheter att investera i bättre bostäder. För det andra finns det en dynamik i själva livsloppet som leder till att boendeförhållandena förbättras, till trots för att familjernas inkomster är stabilt låga. Men så återstår en grupp av familjer vars boendeförhållanden inte förbättras över tiden. Nordvik (2010) konkluderar med att den gruppen förvisso är begränsad, men att det är dessa familjer som kräver bostads- och socialpolitiska insatser för att uppnå förbättrade och goda boendeförhållanden.

Föreliggande undersökning tar sin utgångspunkt i Nordvik (2010) för att ytterligare fördjupa kunskapen om barnfamiljer med låga inkomster och vilka som har långvarigt dåliga bostadsförhållanden, respektive vilka vars boendeförhållanden försämras över tiden. Det är ett välkänt faktum att boendeförhållanden i Norge varierar mellan dem som hyr sin bostad respektive dem som äger sin bostad. Det är därför av särskilt intresse att närmare undersöka implikationerna av att över lång tid hyra sin bostad, och särskilt hyra en kommunal bostad över lång tid. Det senare är en boendeform som i många sammanhang är förenad med särskilda problem, både som en effekt av den socioekonomiska sammansättningen bland de boende som av bostädernas och bostadsområdets fysiska struktur. Eftersom den norska politiken har som mål att alla inte bara skall kunna bo tryggt och bra, utan också skall ges möjlighet att äga sin bostad, får den hyrda bostaden en ställning som mer eller mindre temporär på vägen mot etablering i ägd bostad. Gulbrandsen och Hansen (2010) framställer de kommunalt ägda bostäderna som en boendeform riktad mot framför allt socialt och

ekonomiskt vanskliggställda samt äldre. För gruppen vanskliggställda är ofta målet att den kommunala bostaden är en temporär bostad på vägen till en bostad på den privata hyresmarknaden eller till en ägd bostad. För de äldre, fortsätter Gulbrandsen och Hansen (2010), är den kommunala bostaden ofta ett led i omsorgsplaneringen.

Syfte och frågeställningar

De frågeställningar som denna undersökning skall ge ett svar på är för det första vad som kännetecknar familjer med långvarigt dåliga boendeförhållanden, och för det andra vilka problem sammanhängande med bostaden som är särskilt framträdande bland dessa familjer. I undersökningen diskuteras om hur boendeförhållandena kan påverka barnens vardag, på kort och på lång sikt. Avslutningsvis ställs resultatet av undersökningen mot de bostads- och socialpolitiska insatser som riktas mot barnfamiljer låga inkomster. Den frågeställning som här är angelägen att ta upp till diskussion är vilka effekter som analysen indikerar att olika politiska insatser kan få för dessa familjers levnadsvillkor.

Frågeställningarna tar fasta på de problem i boendeförhållandena som är särskilt framträdande bland fattiga barnfamiljer. Databasen innehåller en rad variabler om bostadens standard och om bostadsområdet för 2003, 2006 och 2009. Frågor kring bostaden är ställda till de vuxna och handlar till exempel om upplevd trångboddhet, trivsel, störningar, bostadens kvaliteter och utrustningsstandard samt bostadsområdets kvaliteter. Till dessa uppgifter kan läggas den faktiska trångboddheten räknad som antalet personer per rum. Det finns också några frågor som uttryckligen handlar om barnens boendeförhållanden. Det är frågan om barnet har ett eget rum, men också om huruvida barnen tar hem kamrater

Boligutvalget ber Nova fästa uppmärksamheten på för det första de familjer som har varaktiga eller över tiden ökande problem i boendet, för det andra de familjer som under lång tid har hyrt sin bostad och för det tredje de familjer som under lång tid har hyrt en kommunal bostad. Efter att ha definierat dessa grupper är det tre frågor som skall besvaras. Här är det angeläget att understryka det relativt långa tidsperspektivet, nämligen förändringen mellan 2003, 2006 och 2009. Den första frågan handlar om vad som kännetecknar dessa familjer. De grupper av familjer som Boligutvalget pekar ut är inte varandra uteslutande, men det finns ändå goda skäl att efter att ha identifierat överlappningen betrakta och analysera dem som tre grupper av familjer. Databasen ger en rikhaltig information om familjerna. Beskrivningen måste med nödvändighet begränsas till de faktorer som sedan tidigare och i annan forskning är kända för att ha betydelse för familjens möjligheter att förändra och förbättra sina boendeförhållanden. Beskrivningen därutöver sätts i relation till förhållandena bland övriga familjer. Avsikten är inte bara att karaktärisera utan att även bedöma värdet av betydelsen av förhållanden som råder inom dessa olika grupper av familjer för just deras boendeförhållanden. Centrala variabler att belysa är inkomstutveckling, omfattning av transfereringar och understöd, demografiska förändringar, sysselsättning/arbetslöshet etc.

Den fjärde frågeställningen handlar om hur boendeförhållandena påverkar barnens vardag, på kort såväl som längre sikt. Här finns det goda skäl att relatera till annan forskning om barns uppväxtvillkor.

Forskningen har visat att familjens inkomster har en effekt på barnens välfärd, men att effekten minskar med barnens ålder (Harkness et al 2009). Det råder dock ingen samstämmighet i litteraturen om vilka aspekter av barnens välfärd som påverkas. Det är dock väl dokumenterat att bostaden och grannskapet har effekter på barnens välfärd (Bergsten, 2010). Den finns en rik forskning som handlar om till exempel effekter på barnens skolprestation. Databasen innehåller förvissa rikhaltig information om barnens levnadsförhållanden. Utmaningen är dock att finna sambandet med deras boendeförhållanden. Men frågan skall självfallet belysas. Amerikansk forskning visar också att äganderätt är till gagn för barnens välfärd (Harkness och Newman, 2002). Implikationerna är att välfärdsvinsten för barnen är större om familjer får hjälp att flytta från hyresrätt till äganderätt oberoende av område, snarare än hjälp till att flytta från utsatta bostadsområden till mer välbeställda områden, men fortsatt bo i hyresrätt.

Den femte frågan som Boligutvalget önskar en undersökning av handlar om effekter av åtgärder som riktas mot fattiga barnfamiljer och deras levnadsvillkor. Den avgörande frågan är emellertid vilka indikationer på effekter av stödjande åtgärder som den analys som skisseras ovan ger. Forskningsprojektet om barns levnadsvillkor har i begränsad omfattning fokuserat på transfereringar och stöd till barnfamiljer. Därför är det en begränsad tillgång på sådana variabler i databasen. Emellertid, av databasen framgår vilka familjer som under kortare eller längre tid uppbär socialbidrag och omfattningen på bidraget, står utanför arbetsmarknaden och uppbär stöd samt uppbär annat stöd som saknar specifikation i databasen. Databasen ger ett begränsat underlag för att med någon större precision dra slutsatser om olika åtgärders effekter. Den fjärde frågan måste därför med nödvändighet få en mer principiell behandling som baseras på annan forskning.

Material och avgränsningar

Undersökningen baseras på den databas som sammanställts av projektet *Barns levkår- betydningen av familjens inntekt*. Databasen innehåller en betydande mängd information som kan läggas till grund för en beskriva och analys av boendeförhållanden bland fattiga barnfamiljer och levnadsvillkoren bland barnens i dessa familjer. Men bostaden är en komplex vara och databasen innehåller ett rikt men likväl begränsat urval variabler för att beskriva denna komplexitet. Detsamma kan vi säga om levnadsvillkoren. Basen sätter med andra ord gränser för hur såväl boendeförhållanden som levnadsvillkor kan operationaliseras och analyseras. Operationaliseringen av dessa begrepp diskuteras nedan.

Databasens struktur har betydande implikationer för hur föreliggande undersökning kan designas. Basen är uppbyggd kring familjer med låga inkomster och det är nödvändigt att beakta att urvalet inte är representativt så till vida att andelen fattiga familjer är översamplade. Det har lett fram till att föreliggande undersökningen tar sin utgångspunkt i huruvida familjen har en inkomst under fattigdomsgränsen eller ej, och om den situationen råder under en längre eller kortare period, det vill säga om fattigdomen är varaktig eller ej. I ett nästa steg har boendeförhållande för dessa två grupper närmare studerats.

I litteraturen förekommer det i huvudsak två definitioner av varaktig fattigdom. Den ena definitionen utgår ifrån en hushållsintäkt under fattigdomsgränsen det sista året och under minst två av de tre föregående åren. Den andra definitionen baseras på ett genomsnitt av intäkten under de sista tre åren. Det ställs sedan i relation till den genomsnittligare fattigdomsgränsen under samma period. Valet av definition för föreliggande studie diskuteras utförligare nedan.

Databasen sätter gränser för komparationer mellan de familjer som faller under fattigdomsgränsen och det som här definieras som övriga familjer, det vill säga ligger över fattigdomsgränsen. Dessa begränsningar betingas av de ursprungliga urvalskriterierna för databasen. I Sandbæk (2004) ges en ingående beskrivning av urval av intervjupersoner, liksom av tillvägagångssätt, bortfall etc. I korta drag består urvalet av barn som bodde i familjer med en hushållsinkomst under 60 procent av medianinkomsten inkomståret 2000, och ett kontrollurval av ett mindre men representativt urval av barn i alla inkomst kategorier. Avsikten med denna design var att kunna jämföra barn i låginkomstfamiljer med ett urval barn från familjer med, som Sandbæk beskriver det normalfördelade inkomster, i fråga om olika aspekter av barns levnadsvillkor och vardagsliv. Även om många familjer vid undersökningstillfället år 2006 och senare år 2009 lämnat den relativa fattigdomen domineras urvalet fortsättningsvis av familjer med förhållandevis modesta inkomster. Det betyder också att de skillnader som finns mellan barn som växer i fattiga familjer respektive i familjer med goda och mycket goda inkomster sannolikt underskattas i den följande analysen.

Urvalet gjordes på basis av situationen år 2000. Det betyder att urvalet fångar upp en betydande del av dem som varit fattiga under en längre period. Men det betyder också att urvalet i mindre grad fångar upp dem som blivit fattiga efter det att barnen fyllt 10 år. Urvalet är således inte ett representativt urval av fattiga barnfamiljer.

Disposition

Inledningen (Kapitel 1) ger en kort beskrivning av bakgrund, syfte och frågeställningar för undersökningen. I inledningen ges också en kort beskrivning av databasen och diskuteras de centrala begreppen: varaktig fattigdom, boendeförhållanden och levnadsvillkor. Därefter (Kapitel 2) följer en kort översikt över fattigdomens utbredning i Europa, Norden och Norge.

I kapitel 3 följer en resumé av hur boendeförhållandena utvecklats över tiden bland de varaktigt fattiga barnfamiljerna och bland övriga barnfamiljer. Här definieras också de centrala begreppen varaktig fattigdom, boendeförhållanden och levnadsvillkor. Definitionen av vilka som är fattiga respektive övriga är given och framgår tydligt av variabler i databasen däremot definieras här varaktig fattigdom. Det krävs också en diskussion om vad som skall betraktas som dåliga alternativt problematiska boendeförhållanden. Definitionen begränsas alternativt är bestämd av de variabler som ingår i databasen. Men likväl kräver distinktionen mellan vad som är att betraktas som problematiska respektive icke problematiska boendeförhållanden en diskussion. I kapitlet riktas uppmärksamhet på dispositionsform, bostadens och bostadsområdets kvalitet och utrymmesstandard.

I kapitel 4 ges en demografisk beskrivning av familjerna som ingår i studien. Här diskuteras också omfattningen på flyttningar och också betydelsen av flyttning ur barnens perspektiv. Bostaden tillgodoser inte enbart några av människans grundläggande behov utan är även en indikator på social status och inkomstskillnader mellan människor. När någon hyr eller köper en bostad innefattar denna inte bara den fysiska enheten utan också ett bestämt grannskap och en bestämd uppsättning service. Förändringar i familjers inkomster manifesteras ofta i byte av bostad. Men samtidigt är rörligheten bland familjer med låga inkomster högre än rörligheten bland dem med höga inkomster. En väsentlig förklaring är att den senare gruppen i högre utsträckning återfinns i ägda småhus – en boendeform inom vilken rörlighet på bostadsmarknaden är jämförelsevis låg. Men det som är en välfärdsvinst för de vuxna kan vara en förlust för barnen. Vad det betyder för barnen att flytta ofta diskuteras nedan.

I kapitel 5 diskuteras kring dispositionsformens betydelse för barns levnadsförhållanden och kort om familjesituationen bland dem som hyr respektive äger sin bostad. I kapitel 6 redovisas en definition av ett samlat mått på bostadens kvalitet samt bostadsområdets kvalitet och vad som kännetecknar de familjer som bor med olika kvalitet på bostaden och bostadsområdet. Uppmärksamheten riktas här mot den som har det som här definieras som problematiska boendeförhållanden. Här redovisas också kort ytterligare ett mått som avser att omfatta både bostaden och bostadsmiljön. I det avslutande kapitlet (Kapitel 7) sammanfattas resultaten och diskuteras dess implikationer för barns livskvalitet och livschanser.

2. Fattigdomen i Europa

År 2010 var Europaåret mot fattigdom och social utestängning. Även om länderna inom EU och EES tillhör de rikaste i världen och med den jämnaste inkomstfördelningen, är det 17 procent av dess invånare som lever på tröskeln till fattigdom, det vill säga har en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i respektive land. Fattigdomströskeln är inget mått på att någon är fattig, utan är snarare en signal om att det finns risk för fattigdom.

Fattigdom kan komma till uttryck på många olika sätt. Ett påtagligt sådant är undermåliga boendeförhållanden. I det nyligen avslutade forskningsprojektet "Study on housing and exclusion: welfare policies, housing provision and labour markets", finansierat av EU:s gemenskapsprogram för sysselsättning och solidaritet - Progress (2007-2013), har jag tillsammans med forskare i fem andra europeiska länder analyserat vilka relationer som finns mellan olika välfärdsregimer och bostadsmarknad (Stephens et al 2010). De länder som ingår i projektet representerar olika typer av välfärdsregimer. Vi utgår här från de idealtyper för att organisera välfärden som ursprungligen formulerats av Esping-Andersen, men vidareutvecklas av andra forskare. De länder som ingår i projektet är Nederländerna och Tyskland som representerar en korporativ regim, Portugal en rudimentär regim, Storbritannien en liberal regim, Sverige en socialdemokratisk regim och Ungen som representerar en postsocialistisk regim.

Välfärdsregimerna representerar också olika sätt att organisera bostadsmarknaden. Exempelvis har Nederländerna och Storbritannien en stor social hyressektor, medan äganderätten dominerar i

Ungern och Portugal. I Nederländerna, Storbritannien och Sverige är bostadsbidraget ett väsentligt inslag på bostadsmarknaden för att trygga bostadsförsörjningen för svaga grupper. Systemen för hyressättning varierar också mellan regimerna.

Ett syfte med forskningsprojektet är att etablera länken mellan ekonomisk fattigdom och bostadskonsumtion, och undersöka betydelsen av bostadspolitiska interventioner. Den grundläggande arbetshypotesen är att det finns ett samband mellan välfärdsregim och förekomsten av ekonomisk fattigdom, vilket i sin tur avgör bostadskonsumtionen. Olika välfärdsregimer har olika effekt på individers möjligheter att få tag på bostäder till rimliga kostnader. Men bostadspolitiken kan mildra konsekvenserna av fattigdom och försvaga länken ekonomisk fattigdom och fattiga bostadsförhållanden.

I alla länder som vi studerat råder det ett samband mellan ekonomisk fattigdom och boendeförhållanden. Men i länder där boendeförhållande överlag är goda, är de också relativt sett goda för de fattiga. Detta förhållande återspeglar både en allmänt högre inkomstnivå och mer omfattande bostadspolitiska interventioner.

Resultaten speglar också olika typer av bostadsregimer. Kemeny (1995) gör en distinktion mellan duala och enhetliga (unitary) system. I de duala systemen stödjer staten ägandet via subsidier och via förmånlig lagstiftning. Den privata och vinstdrivande hyressektorn är både oreglerad och utan subventioner. Den är dessutom skyddad från konkurrens från den icke vinstdrivande sociala hyressektorn eftersom denna sektor är förbehållen utsatta grupper. Storleken på den icke vinstdrivande hyressektorn kontrolleras av staten eftersom den är beroende av offentliga subsidier. Konsekvenserna av detta system är att hushållen drivs in i ett självägande. Ägda bostäder är också den dispositionsform som dominerar i det duala systemet. I det enhetliga systemet råder det neutralitet mellan upplåtelseformerna i bemärkelsen att alla upplåtelseformerna får statliga subsidier. Bostäder i den sociala sektorn är inte heller fördelade efter behov. Den vinstdrivande hyressektorn är både reglerad och subsidierad. Det betyder att det råder konkurrens mellan den vinstdrivande och den icke vinstdrivande hyressektorn. Dessutom är andelen ägda bostäder lägre än i det duala systemet.

Enligt Kemeny (1995) domineras det duala systemet av ägda bostäder som befolkas av hushåll i alla inkomstklasser, men med undantag av de allra fattigaste som återfinns i den sociala sektorn. Kemeny (1995) driver tesen att när sektorn med ägda bostäder expanderar, försvinner de generella subventionerna av denna sektor och ersätts med riktade stöd till hushåll med låga inkomster och till förstagångsköpare. Det betyder, hävdar Kemeny (1995), att även hushåll med låga inkomster som inte är kvalificerade för subsidier har en låg bostadsstandard och därtill en hög belåningsgrad. Det senare är en riskfaktor som blir särskilt betungande under konjunkturedgångar.

Även om Kemeny's distinktion har diskuterats och modifierats visade vår forskning att i länder med en hög andel äganderätt finns ett utbud av överkomliga bostäder, men till priset av trångboddhet och låg standard. I de övriga länderna finns det en rad bostadspolitiska interventioner riktade mot att försvaga länken mellan fattigdom och fattiga boendeförhållanden. Vi fann att framför allt bostadsbidragen är ett effektivt medel att förbättra boendeförhållandena för de fattiga familjerna.

Det gäller företrädesvis i Storbritannien, Nederländerna och Sverige. Effekten av bostadsbidraget är tydligast för dem som lever i sociala och allmännyttiga bostäder. Däremot är effekten av sociala bostäder/allmännytta bostäder i sig svårare att påvisa. Det finns indikationer på att dessa segment på bostadsmarknaden i viss mån bidrar till att försvaga sambandet mellan ekonomisk fattigdom och fattiga boendeförhållanden. Men indikationerna är svagare än vad som framkommit i annan forskning.

Arbete minskar risken för fattigdom. Men enligt EU-SILC 2007 lever de flesta fattiga i familjer där någon är förvärvsarbetande. Det är samtidigt små skillnader i boendeförhållanden mellan fattiga i arbete och fattiga i arbetslöshet. Dock finns ett samband mellan längden på arbetslösheten och boendeförhållanden, så till vida att med långvarig arbetslöshet ökar andelen som lever i fattiga boendeförhållanden. Förklaringen är att trygghetssystem ofta har en borte gräns där villkoren för ersättning vid arbetslöshet drastiskt försämras. Boendekostnaderna är också en tung börda för många hushåll. Vi uppskattar att andelen fattiga stiger med i genomsnitt fem procentenheter när boendekostnaderna tas i beaktande.

Våra resultat visar också på tydliga samband mellan sysselsättning och bostadsmarknad. Förhållanden på bostadsmarknaden skapar hinder för rörlighet på arbetsmarknaden. Köer och relativa priser på äganderätt skapar barriärer för att flytta mellan arbetsmarknader. Det finns också ett samband mellan arbetslöshet, utsatta bostadsområden och framväxten av en kultur av fattigdom. I t ex Ungern kommer detta samband till uttryck i en ökad andel sysselsatta i den informella ekonomin, medan i andra länder som långvarig arbetslöshet. Den slutsats som vi särskilt framhäver är att det finns utrymme för att förstärka boendets roll i EU's strategi för att arbeta skall löna sig. Det är en strategi som syftar till en större flexibilitet på arbetsmarknaden utan att för den skull ge avkall på sociala mål och skydd.

Fattigdomen i Norden och i Norge

Enligt EU-SILC 2009 (Eurostat, 2010) lever 11,2 procent av den norska befolkningen i en familj med risk för fattigdom. Det är andelen efter de sociala transfereringarna. Andelen individer i Norge som lever i en familj med risk för fattigdom före dessa sociala transfereringar är 24,8 procent. I likhet med övriga nordiska länder som fortsatt är präglade av en socialdemokratisk välfärdsregim, har Norge en jämnar inkomstfördelning men också ett socialt skyddsnät som har en betydande effekter på att reducera risken för fattigdom. Med undantag av Luxemburg är Norge också det land inom EU/ESS som har de högsta utgifterna per capita (pps) för sociala transfereringar.

I en studie av barnfattigdom i Danmark, Norge och Sverige visar Galloway, Gustafsson, Pedersen och Österberg (2010) att fattigdomen bland barn alltmer kommit att få en etnisk karaktär. Medan fattigdomen minskar bland barn som är födda i de undersökta länderna, ökar den bland barn med invandrarbakgrund. Fattigdomen bland barn med bakgrund i medel- och låginkomstländer är inte bara högre, den har också längre varaktighet. Dessa barn har också ett annat bosättningsmönster än de infödda barnen, i så måtto att de bor i grannskap som kännetecknas av hög barnfattigdom (Galloway, Gustafsson, Pedersen och Österberg 2010). Fattigdomen avtar med föräldrarnas

vistelsetid men samvariera också med föräldrarnas utbildning och ställning på arbetsmarknaden. En faktor som har stor betydelse för att förklara omfattningen på barnfattigdom är den låga sysselsättningsgraden bland flyktingar och andra invandrare. Galloway, Gustafsson, Pedersen och Österberg (2010) hänvisar till OECD:s studier av sysselsättning 2003 av vilken det framgår att skillnaden mellan den invandrade och den infödda befolkningens sysselsättningsgrad är som störst i Sverige och Danmark bland länderna i EU 15. Gapet i dessa länder är 10 procent medan det är 2 procent i Norge. Fattigdomen bland barn med invandrarbakgrund har också utvecklats i en gynnsammare riktning i Norge jämfört med i Sverige och Danmark.

I projektet om barns levnadsvillkor visar Ugreninov (2010) att stora delar av urvalet av familjer med låga inkomster förbättrar sina inkomster under perioden 2000 till 2007, och därtill reducerar risken för att hamna i långvarig fattigdom. Men det är fortsatt skillnader i inkomstutveckling mellan urvalet av låginkomstfamiljer och kontrollurvalet, det vill säga det representativa urvalet av norska familjer. Ugreninov (2010) visar också att många av de norska familjerna i låginkomsturvalet har befunnits sig under fattigdomsgränsen under en kortare tidsperiod, medan de icke västliga familjerna i låginkomsturvalet tåmpas med långvarig fattigdom. Det finns ett samband mellan förekomsten av långvarig fattigdom och föräldrarnas ställning på arbetsmarknaden, etniska tillhörighet och hushållstyp. Det är variabler som återkommer i den följande analysen som förklaringar till variation i bostadskonsumtion.

3. Familjernas boendeförhållanden – standard, fysisk och social miljö

Det finns en rad variabler i databasen om barns levnadsvillkor som kan användas för att mäta familjernas bostadskonsumtion, förhållanden i själva bostaden samt i den fysiska och sociala miljön. Bostadskonsumtionen beskrivs i databasen i form av dispositionsform och typ av hyresförhållande för dem som hyr sin bostad. De aspekter som tas upp i databasen i fråga om bostadens inre kvaliteter problem med fukt, drag eller kyla i bostaden, problem med dålig materiell och ett antal variabler om tillfredsställelse med bostaden, upplevelsen av att bostaden är för liten samt huruvida barnet har eget rum. En aspekt av familjernas fysiska och sociala miljö är kvaliteter i bostadsområdet. De variabler i databasen som berör förhållanden i bostadsområdet handlar om störningar från grannar, från trafik samt andra problem i allmänhet.

Men innan jag övergår till att undersöka boendeförhållandena bland barn i familjer med låga inkomster, och särskilt dem i familjer med varaktigt låga inkomster finns det anledning att diskutera definitionen av varaktigt låga inkomster. Den definition av långvarigt låga inkomster som användes i projektet om barn levnadsvillkor baserades på medelvärden av familjeinkomsten under tre på varandra följande treårsperioder 2000-2002, 2003-2005 och 2005-2007. I den mån detta medelvärde understeg 60 procent av medianinkomsten i Norge för tidsperioden ifråga definierades familjen som en låginkomstfamilj med risk för fattigdom.

Det finns ingen given definition av varaktigt låg inkomst. Men som framgick inledningsvis är det framför två definitioner som dominerar i litteraturen. I såväl undersökningen om barns levnadsvillkor (Sandbæk och Pedersen 2010) som i undersökningen om barnfattigdom i Danmark, Norge och

Sverige (Galloway, Gustafsson, Pedersen och Österberg 2010) baseras definitionen på medelvärden för treårsperioder. Argumenten är att undvika inkomstfluktuationer. Men i analyser av bostadskonsumtion finns det goda skäl att ta tillvara de möjligheter som databasen medger och basera definitionen på förhållandena under enskilda år, och inte på medelvärden för treårsperioder. I det senare fallet kan nämligen betydande variationer i den disponibla inkomsten under enskilda år döljas bakom ett medelvärde som indikerar stabilitet eller till och med stigande inkomster. Frågan om stabilitet i inkomsterna är av betydelse för hushållens bostadskonsumtion och framför allt i förändringar av densamma, som till exempel i övergången från hyrd till ägd bostad. Den norska bostadsmarknaden domineras av ägda bostäder och övergången till att äga har betydelse för den fortsatta boendekarriären. Att vara bostadsägare har för många hushåll dessutom blivit viktig livsstilsfråga och en viktig förmögenhetsfaktor, särskilt vid sjunkande boräntor (Sandlie 2008). Övergången från hyrd till ägd bostad är också starkt förknippad med stabila levnadsförhållanden. Att äga sin bostad är inte bara en fråga om tillräckligt med finansiella resurser utan också med en stabil familjesituation och utsikter om framtida stabilitet. När familjesituationen är instabil och situationen på arbetsmarknaden är osäker minskar sannolikheten för att flytta från hyrd till ägd bostad (Feijten 2005). Demografiska förhållanden såsom fas i livsloppet har också betydelse för flyttningsbenägenheten. Det är väl känt att första barnets födelse ofta föregås eller följs nära i tiden av en flyttning från en hyrd till en ägd bostad, liksom att övergången från en till två familjeförsörjare och initierar en liknad flyttning (Clark et al 2003).

Diskussionen ovan som särskilt betonar stabilitet som grund för att ta steget från den hyrda till den ägda bostaden, leder fram till behovet av en definition av varaktigt låga inkomster som inte enbart är baserad på medelvärden för en längre tidsperiod utan på situationen under en rad enskilda år. Laeken-indikatorerna (Davidsson 2004) erbjuder en sådan definition. Med utgångspunkt i denna definition har varaktig fattigdom här definierats som en inkomst under fattigdomsgränsen (60 procent av medianinkomsten) innevarande år (2007) och minst två av föregående tre år (2004-2006). De senaste tillgängliga uppgifterna över familjernas disponibla inkomster är år 2007. Men basen kommer att kompletteras med uppgifter om inkomsterna för år 2008 och 2009.

Arbetet fortsätter nu med en analys av boendeförhållandena bland barn i låginkomstfamiljer enligt definitionen ovan, nämligen varaktigt fattiga familjer och övriga familjer. För tydlighetens vill jag särskilt markera att benämningen fattiga familjer i analysen nedan genomgående avser de varaktigt fattiga familjerna. I analysen tar jag särskilt fasta på de förändringar som sker under den tid som insamlingen till databasen över barns levnadsvillkor pågår nämligen 2003, 2006 och 2009.

Bostadens dispositionsform

Norge tillhör de länder i Europa med högsta andel av befolkningen bosatt i äganderätt, antingen som självägare eller som innehavare av en bostadsrätt. Den andelen var 86 procent år 2009 (EU-SILC, 2009) eller uttryckt som andelen hushåll, 78 procent. Men skillnaderna är betydande bland dem i hushåll över respektive under gränsvärdet för risk för fattigdom. Bland dem med en disponibel inkomst över gränsvärdet är andelen i äganderätt drygt 90 procent och bland dem under

gränsvärdet, 47 procent. Norge är också det land som ingår i EU-SILC som har den största differensen mellan andelen under respektive över fattigdomsgränsen i äganderätt.

Den skillnad som framkommer i EU-SILC i dispositionsform bland dem under respektive fattigdomsgränsen är också tydlig i databasen över barns levnadsvillkor. Uppgifterna är dock inte helt kompatibla eftersom EU-SILC mäter individernas boendeförhållanden och databasen över barns levnadsvillkor mäter familjernas levnadsvillkor.

Av samtliga familjer i databasen över barns levnadsvillkor är det år 2003 72.1 procent som äger sin bostad - 60 procent är självägare till en lägenhet eller ett småhus och 12.1 procent äger en bostadsrätt alternativt en aktielägenhet. Övriga familjer hyr eller disponerar bostaden på andra villkor. Men i likhet med förhållandena i hela den norska befolkningen är skillnaderna stora mellan de familjer som är fattiga och övriga familjer. Andelen som äger en bostadsrätt alternativt en aktielägenhet är ungefär densamma medan andelen som är självägare är 37 procent bland dem som är fattiga och 65.2 procent bland de övriga familjerna. Motsvarande andelar för att hyra eller på annat sätt disponera bostaden är 49.9 procent respektive 23 procent. Dessa skillnader i bostadens dispositionsform är signifikanta ($\chi^2=114.433$, $p=.000$).

Andelen självägare stiger mellan 2003 och 2006 från 60 procent till 68.5 procent, medan andelen som hyr minskar till 19.8 procent. Andelen självägare ökar både bland de fattiga familjerna och bland de övriga familjerna. Men de skillnader som fortsatt finns mellan fattiga familjer och övriga familjer är signifikanta ($\chi^2=69.460$, $p=.000$).

Andelen självägare fortsätter att stiga, och är år 2009 70.3 procent. Förändringarna är större bland de fattiga familjerna jämfört med övriga familjer, där fördelningen mellan olika dispositionsformer i stort sett är densamma som år 2006. De skillnader som kvarstår mellan de två typerna av familjer är fortsatt signifikanta ($\chi^2=69.460$, $p=.000$).

Tabell 1 Bostadens dispositionsform (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Självägare	65.2	37.0	60.0	1 162
Bostadsrätt, aktielägenhet	11.8	13.1	12.1	234
Hyr, annan dispositionsform	23.0	49.9	27.9	541
2006				
Självägare	72.9	44.9	68.5	887
Bostadsrätt, aktielägenhet	10.9	16.1	11.7	152
Hyr, annan dispositionsform	16.1	39.0	19.8	256
2009				
Självägare	73.8	50.3	70.3	790
Bostadsrätt, aktielägenhet	9.6	13.5	10.2	114
Hyr, annan dispositionsform	16.7	36.2	19.5	219

Bostadens inre kvaliteter

Databasen innehåller två indikatorer på bostadens inre kvaliteter. Den ena är huruvida det finns fukt, drag eller är kallt i bostaden, och den andra huruvida bostaden har en dålig materiell standard. Dessa två indikatorer baseras på bedömningar gjorda av föräldrarna. Det kan alltid diskuteras inslaget av subjektivitet i dessa bedömningar. Det finns därtill två indikatorer som är ytterligare subjektiva mått på bostadens kvalitet. Det ena är tillfredsställelsen med bostaden och det andra är den upplevda trångboddheten.

Drygt tre fjärdedelar av familjerna bor 2003 i bostäder som är fria från fukt, drag och dessutom är tillräckligt varma, medan det är ett problem för 23 procent. Men 29.1 procent av de fattiga familjerna och 21.6 procent av de övriga familjerna bor i bostäder som är så beskaffade att fukt, drag och kyla är ett problem. De skillnader som finns mellan de fattiga familjerna och övriga familjer visar sig också vara signifikanta ($\chi^2=9.340$, $p=.002$).

År 2006 är den andel som har problem med fukt, drag och kyla i sina bostäder är 18.5 procent. Bland de övriga familjerna är den andelen 16.6 procent och bland de fattiga familjerna 28.3 procent. Minskningen mellan 2003 och 2006 kan framför allt tillskrivas en minskning av problemen bland de övriga familjerna, medan problemen är tämligen konstanta bland de fattiga familjerna. Den skillnad som finns mellan de fattiga och de övriga familjerna, och som dessutom ökar mellan 2003 och 2006, är fortsatt signifikant ($\chi^2=15.661$, $p=.000$).

Problemen med fukt, drag och kyla fortsätter att minska fram till 2009, även om minskningen är marginell. Men nu är minskningen framför allt bland de fattiga familjerna. Bland samtliga familjer är det 17.3 procent år 2009 som har problem med fukt, drag och kyla i sin bostad. Motsvarande andel

för de fattiga familjerna är 26.7 procent och för de övriga familjerna 15.7 procent. Den skillnad som finns mellan dessa två grupper av familjer är fortsatt signifikant ($\chi^2=14.083$, $p=.000$).

Tabell 2 Problem med fukt, drag och kyla i bostaden (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	21.6	29.1	23.0	445
Nej	78.4	70.9	77.0	1 491
2006				
Ja	16.6	28.3	18.5	239
Nej	83.4	71.7	81.5	1 056
2009				
Ja	15.7	26.7	17.3	229
Nej	84.3	73.3	82.7	1 325

De flesta norska familjen har en bostad med god materiell standard. Det gäller också för de familjer som ingår i studien om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer. Av dessa familjer är det 13.3 procent som år 2003 uppger att bostaden har en dålig materiell standard. Men återigen är det skillnader mellan fattiga familjer och övriga familjer (19 respektive 12 procent). Denna skillnad är också signifikanta ($\chi^2=12.671$, $p=.000$).

Den andel som har dålig materiell standard år 2006 är 11.2 procent. Den generella bilden är att andelen familjer som har en bostad med dålig materiell standard minskar mellan 2003 och 2006. Emellertid, denna andel minskar bland de övriga familjerna medan den ökar bland de fattiga familjerna. Dessa andelar är 9.4 procent respektive 21.0 procent. Den tydliga skillnaden mellan dessa två typer av familjer är återigen signifikant ($\chi^2=23.422$, $p=.000$).

Andelen familjer som har en bostad med dålig materiell standard fortsätter att minska mellan 2006 och 2009. År 2009 är det 10.8 procent av familjerna som har en bostad med dessa problem. Bland de fattiga familjerna är andelen 18.4 procent och bland övriga familjer 9.5 procent. Till skillnad från förändringen mellan 2003 och 2006 är det nu bland de fattiga familjerna som minskningen sker. Men den skillnad som finns mellan dessa två typer av familjer är fortsatt signifikant ($\chi^2=23.422$, $p=.000$).

Tabell 3 Bostaden har dålig materiell standard (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	12.0	19.0	13.3	257
Nej	88.0	81.0	86.7	1 679
2006				
Ja	9.4	21.0	11.2	145
Nej	90.6	79.0	88.8	1 150
2009				
Ja	9.5	18.4	10.8	143
Nej	90.5	81.5	89.2	1 181

Bostadens storlek

Bostadens storlek är en väsentlig aspekt av bostadens standard och med implikationer för familjens livskvalitet. Skillnader i utrymmesstandard förklaras framför allt av skillnader i inkomster. Det starka sambandet mellan utrymmesstandard visar sig i att ju högre inkomst desto högre utrymmesstandard och omvänt. I vissa skeden av livet kan emellertid utrymmesstandarderna vara ett resultat av familjens prioriteringar och preferenser. Ett exempel är trångboddhet i ett centralt och attraktivt läge istället för en högre utrymmesstandard i ett mer perifert och mindre attraktivt läge. Men trångboddhet är i princip ett socialt problem som inte bara har implikationer för familjens livskvalitet. Det har också samhällsliga konsekvenser, till exempel i form av sjunkande fertilitet (Malmberg, 2007).

En variabel i databasen handlar om den upplevda trångboddheten. Men databasen medger också att trångboddhet enligt ett mer objektiva mått beräknas. Jag börjar med att redovisa trångboddhetens utveckling enligt det senare.

Den norska definitionen av trångboddhet anger två alternativ, nämligen trångbott och rymligt. Definitionen lyder som följer:

”Blant dem som bor trångt, regnes aleneboende som bor på ett rom, eller flerpersonghusholdninger med flere medlemmer enn antall rom i boligen. Romslig bor de som bor i en husholdning som disponerer minst tre rom mer enn antallet personer. Som rom regnes ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter.”SSB (2010)

En beräkning av utrymmesstandarderna enligt ovan ger vid handen att 55.9 procent av familjerna var trångbodda 2003, medan 9.3 procent bodde rymligt. Det visar sig också att det är en betydande skillnad i förekomsten av trångboddhet mellan de fattiga familjerna och de övriga familjer. Ungefär tre fjärdedelar av de fattiga familjerna och hälften av de övriga familjerna är trångbodda. Denna skillnad är dessutom signifikanta ($\chi^2=67.367$, $p=.000$).

Trångboddheten minskar mellan 2003 och 2006. Det gäller både bland de fattiga och bland de övriga familjerna. Samtidigt är det också fler familjer som bor rymligt. Andelen trångbodda familjer år 2006 är 48.2 procent. Bland de övriga familjerna är det 44 procent som är trångbodda och bland de fattiga familjerna 70.7 procent. Dessa skillnader är fortsatt signifikanta ($\chi^2=50.852$, $p=.000$).

Trångboddheten fortsätter att minska mellan 2006 och 2009. År 2009 är det 42.2 procent av familjerna som är trångbodda, varav 38.2 procent bland de övriga familjerna och 66.3 procent bland de fattiga familjerna. Det är också en tydlig trend att andelen familjer som bor rymligt ökar. Men även om trångboddheten minskar betyder det inte att gapet mellan de fattiga och de övriga familjerna minskar. Utvecklingen är istället den motsatta, nämligen att gapet ökar. Skillnaden är fortsatt signifikant ($\chi^2=46.368$ $p=.000$).

Tabell 4 Trångboddhet (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Trångbott	51.6	75.1	55.9	1 083
Ej trångbott	37.7	21.6	34.7	673
Rymligt	10.7	3.4	9.3	181
2006				
Trångbott	44.0	70.7	48.2	624
Ej trångbott	41.7	24.4	38.9	504
Rymligt	14.3	4.9	12.8	166
2009				
Trångbott	38.2	66.3	42.2	474
Ej trångbott	43.8	27.0	41.4	464
Rymligt	18.0	6.7	16.4	184

Familjerna tillfrågas också om de själva upplevde att bostaden var för liten och att det var ett problem. Jag väljer här att ställa den frågan i relation den faktiska trångboddheten. Det visar sig nämligen att det objektiva måttet trångboddhet inte alltid motsvarar med den subjektiva uppfattningen om att bostaden är för liten. Det är nämligen 29.9 procent av samtliga familjer som år 2003 upplevde att bostaden var för lite, det vill säga betydligt färre än värdet på det objektiva måttet trångboddhet. Det är 42.6 procent av de fattiga familjerna som uppger att bostaden är för liten, medan motsvarande andel för de övriga familjer 27 procent. Dessa skillnader är dessutom signifikanta ($\chi^2=33.519$, $p=.000$).

Andelen som uppger att det är problem med att bostaden är för liten sjunker mellan 2003 och 2006 till 21.1 procent. Förändringen är ungefär densamma bland de familjer som är fattiga och de övriga familjerna. Andelarna är 18.7 procent respektive 33.7 procent. Skillnaden är fortsatt signifikant ($\chi^2=23.158$ $p=.000$). Mellan 2006 och 2009 sker ytterligare en marginell minskning av andelen

familjer som anser att det är ett problem med att bostaden är för liten. Men skillnaden mellan de fattiga och övriga familjer är fortsatt signifikant ($\chi^2=24.315$, $p=.000$).

Tabell 5 Problem med för liten bostad (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	27.0	42.6	29.9	579
Nej	72.9	57.4	70.1	1 357
2006				
Ja	18.7	33.7	21.1	273
Nej	81.3	66.3	78.9	1 022
2009				
Ja	17.2	32.3	19.4	257
Nej	82.8	67.7	80.6	1 067

Förekomsten av eget rum

Ur barnens horisont är familjens utrymmesstandard av vikt och värde för huruvida den medger att barnen får ett eget rum. De barn som är utgångspunkten för projektet *Barns levkår- betydningen av familjens inntekt* var vid första intervju tillfället år 2003 i åldern 6-12 år. För de äldre barnen är ett eget rum definitivt väsentligt, då eget rum ger dem möjlighet till ett privatliv (Nordvik, 2010). Men för de yngre barnen är ett eget rum inte lika väsentligt och ibland inte ens önskvärt. Undersökningen visar emellertid att 65.2 procent av barnen har eget rum. Men variationen mellan fattiga och övriga familjer är minst lika stor som i fråga om trångboddhet och är dessutom signifikant ($\chi^2=101.577$, $p=.000$).

År 2006 är det 80.7 procent av familjerna som uppger att barnet har eget sovrum. Ökningen är i det närmaste lika stor bland fattiga familjer som bland övriga familjer. Bland de förra har 85.2 procent eget sovrum och bland de senare 56.6 procent. Men skillnaden kvarstår mellan dessa båda typer av familjer och är signifikant ($\chi^2=90.726$, $p=.000$).

Mellan åren 2006 och 2009 ökar återigen andelen familjer där barnet har ett eget sovrum till 87.9 procent. Ökning är särskilt stor bland de fattiga familjerna. Men likväl kvarstår en betydande och signifikant skillnad mellan de fattiga och de övriga familjerna ($\chi^2=79.210$, $p=.000$).

En enkel test av sambandet mellan fattigdom och huruvida barnet har eget rum kontrollerat för trångboddhet, indikerar att sambandet år 2009 mellan fattigdom och förekomsten av eget rum är svagare än sambandet mellan trångboddhet och förekomsten av eget rum. En logistisk regression med förekomsten av eget rum som beroende variabler och varaktig fattigdom respektive trångboddhet som oberoende variabler indikerar att flertalet barn har eget rum, men att sannolikheten för att ha eget rum beror mer på om familjen är trångbodd ($B=2.750$) än om familjen

är fattig ($B=1.202$). De oberoende variablerna liksom konstanten är signifikanta (Nagelkerk $R^2=0.291$). Det betyder att sannolikheten för att ha eget rum om familjen är varaktigt fattig men ej trångbodd är 0.95 medan den sannolikheten är 0.81 om familjen är trångbodd men ej varaktigt fattig. Om familjen är både varaktigt fattig och trångbodd är sannolikheten för eget rum är 0.57.

Tabell 6 Eget sovrum till barnet (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	70.4	42.3	65.2	1 263
Nej	29.6	57.7	34.8	673
2006				
Ja	85.2	56.6	80.7	1 044
Nej	14.8	43.4	19.3	250
2009				
Ja	91.2	68.7	87.9	1 163
Nej	8.8	31.3	12.1	160

Det finns signifikanta skillnader år 2003 mellan barn i varaktigt fattiga familjerna och förekomsten av eget rum beroende på om familjen äger eller hyr sin bostad. Denna skillnad minskar emellertid över tiden. Sambandet är förvisso signifikant även år 2006 och år 2009, men det är så pass svagt att det närmast är att hänföra till slumpen. Sambandet mellan typ av hyrd bostad (öppen marknad, kommunal, släkt eller vänner) och huruvida barnet har eget sovrum eller ej, är överhuvudtaget inte signifikant under den studerade tidsperioden.

Trivsel med bostaden

Hur tillfreds familjen är med sin bostad eller hur bra man trivs som också förekommer som fråga i många undersökningar (Magnusson Turner, 2008) är en samlad och subjektiv bedömning av bostadens kvaliteter. I studier där frågan ställt om trivsel har resultaten visat att de flesta trivs men att trivseln varierar med intervjupersonernas ålder och deras boendetid. En källkritisk reflektion kring dessa resultat är att människor tenderar att efterrationalisera sina handlingar. I forskning om trivsel i utsatta bostadsområden där de boende uppgett att de trivs bra, har deras utsagor ifrågasatts utifrån argumentet att de bara anpassat sig.

I studien om barns levnadsvillkor tillfrågades familjerna om hur tillfreds de var med sin bostad. Värderingen gjordes på en fyrgradig skala från väldigt otillfreds till väldigt tillfreds. Drygt 90 procent av familjerna är väldigt tillfreds eller tillfreds med sin bostad. Det finns likväl skillnader mellan de fattiga respektive de övriga familjerna som är signifikanta ($\chi^2=25.008$, $p=.000$). Även om en majoritet av familjerna är tillfreds eller väldigt tillfreds, 92.1 procent bland de övriga familjerna och

86.5 procent bland de fattiga, är det närmare dubbelt så många fattiga familjer som är otillfreds eller väldigt otillfreds med sin bostad jämfört med övriga familjer.

Även om det år 2006 fortsatt är en dominerande majoritet som är väldigt tillfreds eller tillfreds med sin bostad, 94.8 bland övriga familjer och 84.4 bland de fattiga, ökar andelen som är väldigt otillfreds bland de fattiga familjerna. Överhuvudtaget ökar skillnaderna mellan de fattiga och de övriga familjerna. Dessa skillnader är också signifikanta ($\chi^2=45.514$, $p=.000$).

Det sker marginella förskjutningar i värderingar bland de övriga familjerna mellan 2006 och 2009. Det är fortsatt så att familjerna är väldigt tillfreds eller tillfreds med sina bostäder. Men bland de fattiga familjerna sker en förskjutning från att vara tillfreds till att vara väldigt tillfreds. Det är också relativt sett färre som är otillfreds eller mycket otillfreds med sin bostad. De skillnader som fortsatt finns mellan de fattiga familjerna och de övriga familjer är också signifikanta ($\chi^2=27.882$, $p=.000$).

Tabell 7 Tillfredsställelse med bostaden (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Väldigt tillfreds	43.4	30.1	40.9	759
Tillfreds	48.7	56.4	50.1	929
Otillfreds	6.3	11.1	7.2	134
Väldigt otillfreds	1.6	2.3	1.7	32
2006				
Väldigt tillfreds	50.3	32.2	47.4	614
Tillfreds	44.5	52.2	45.7	592
Otillfreds	4.2	10.2	5.2	67
Väldigt otillfreds	1.0	5.4	1.7	22
2009				
Väldigt tillfreds	50.9	37.6	48.9	647
Tillfreds	43.5	47.9	44.2	484
Otillfreds	4.4	9.8	5.2	69
Väldigt otillfreds	1.2	4.6	1.7	22

Kvaliteter i bostadsområdet

De variabler i databasen som berör förhållanden i bostadsområdet handlar om störningar från grannar, från trafik och andra problem i allmänhet. För det stora flertalet familjer är det år 2003 inga problem med störningar från grannar (92 procent). Det är emellertid relativt sett två gånger så många fattiga familjer jämfört med övriga familjer för vilja störningar från grannar upplevs som ett problem (12.9 respektive 6.7 procent). Detta är dessutom en skillnad som är signifikant ($\chi^2=15.361$, $p=.000$).

År 2006 har andelen familjer som upplever störningar från sina grannar minskat till 5.3 procent. Den stora förändringen är bland de familjer som definierats som varaktigt fattiga. Skillnaden mellan de varaktigt fattiga familjerna och övriga familjer är mindre än två procent. Det är en skillnad som inte heller är signifikant ($\chi^2=1.088$, $p=.297$).

Men år 2009 är familjernas uppfattning om störningar från grannar tillbaka till den situation som rådde 2003. För närmare 94 procent av familjerna är det förvisso inget problem med störningar från grannar, men skillnaderna är återigen stora mellan de fattiga familjerna och övriga familjer (13.3 procent respektive 5.2 procent). Denna skillnad är också signifikant ($\chi^2=18.229$, $p=.000$).

Tabell 8 Problem med störningar från grannar (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	6.7	12.9	7.8	152
Nej	93.3	87.1	92.2	1 785
2006				
Ja	5.0	6.8	5.3	69
Nej	95.0	93.2	94.7	1 226
2009				
Ja	5.2	13.3	6.4	85
Nej	94.8	86.7	93.6	1 240

Störningar från trafiken är även det en sällsynt förekomst, om ett något större problem än störningar från grannar. För 12.9 procent av familjerna år 2003 är störningar från trafiken ett problem. Störningar från trafiken kan ha många orsaker, och det är därför komplicerat att dra slutsatser om dess betydelse för kvaliteten i bostadsområdet. En orsak kan vara att bostaden är belägen i ett innerstadsområde med mycket trafik. En annan orsak kan vara att bostaden är belägen i ett förortsområde med närhet till större vägar med mycket trafik och särskilt mycket tung trafik. Vanligtvis har dessa båda typer av bostadsområden en socioekonomisk sammansättning som skiljer sig åt och ofta är det betydande skillnader i områdenas attraktivitet. När attraktiviteten mäts i bostadspriser är det i regel innerstaden som faller ut som den attraktivaste delen av staden. Trots dessa skillnader det kan upplevelsen av trafikstörningar vara densamma. Den variation i orsakerna till att trafiken upplevs som störande kan möjligen vara en förklaring till att det är endast marginella skillnader mellan de som är fattiga familjerna och övriga familjer (15.7 respektive 12.2 procent). Den skillnaden är dessutom inte heller signifikanta ($\chi^2=3.132$, $p=.077$).

Den andel som upplevde trafiken som störande sjönk år 2006 till 10.6 procent, och det är fortsatt marginella skillnader mellan de fattiga familjerna och övriga familjer (11.7 respektive 10.4 procent). Inte heller denna skillnad är signifikant ($\chi^2=.328$, $p=.567$).

År 2009 ökar den andel som upplever trafiken som störande (11.2 procent). Dessutom ökar skillnaden mellan de familjer som är fattiga och övriga familjer (14.4 procent respektive 10.7 procent). Även om andelen fattiga familjer som upplever trafiken som störande ökar medan den är förhållandevis konstant bland övriga familjer, är skillnaden fortsatt inte signifikant ($\chi^2=2.221$, $p=.136$).

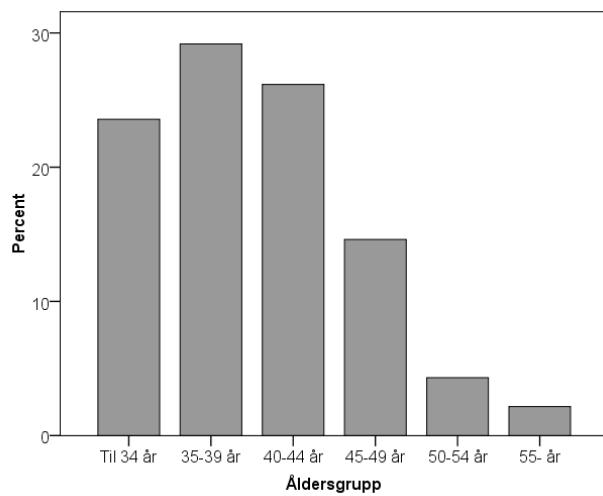
Tabell 9 Problem med störningar från trafiken (andel i procent)

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
2003				
Ja	12.2	15.7	12.9	249
Nej	87.8	84.3	87.1	1 688
2006				
Ja	10.4	11.7	10.6	137
Nej	89.6	88.3	89.4	1 158
2009				
Ja	10.7	14.4	11.2	149
Nej	89.3	85.6	88.8	1 176

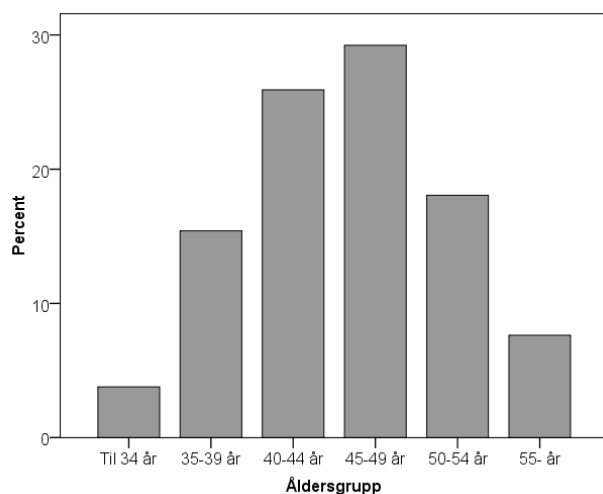
4. Demografi – ålder och familjetyp

Det är en förhållandevis jämn åldersfördelning bland de föräldrar som deltagit i undersökningen om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer åren 2003, 2006 och 2009. Det är dock en svagt signifikanta skillnad i åldersfördelningen år 2003 bland de varaktigt fattiga familjerna och de övriga familjerna, men därefter är skillnaderna inte längre signifikanta. Det naturliga åldrandet innebär att åldersfördelningen bland de föräldrar som deltagit i studien går från en medianålder i intervallet 35-39 år, till intervallet 40-44 år och slutligen år 2009 en medianålder i intervallet 45-49 år.

Figur 1 **Åldersfördelningen 2003**

Figur 2 **Åldersfördelningen 2009**

Flertalet barn lever tillsammans med båda sina föräldrar, och de gör det så över hela den tidsrymd som undersökningen sträcker sig. Några barn lever samman med en förälder, och ytterligare andra går från att leva samman med två försörjare till en försörjare. Ett intressant resultat är att de skillnader som finns i fördelningen bland de fattiga familjer och de övriga familjerna inte är signifikanta, vare sig för enskilda tidpunkter (2003, 2006 och 2009) eller betraktat över hela tidsperioden. I andra undersökningar framträder nämligen de ensamstående föräldrarna som en typ av familjer som är starkt överrepresenterad bland de fattiga familjerna. Den rimliga förklaring till resultat är det urval som gjordes för undersökningen om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer, nämligen ett nettourval om 1 627 barn i åldersgrupperna 6-9 år respektive 10-12 år som år 2003 levde i en familj med risk för fattigdom samt ett kontrollurval om netto 310 barn. Det senare är ett representativt urval men självfallet inte det första eftersom det just skulle spegla barn i familjer med

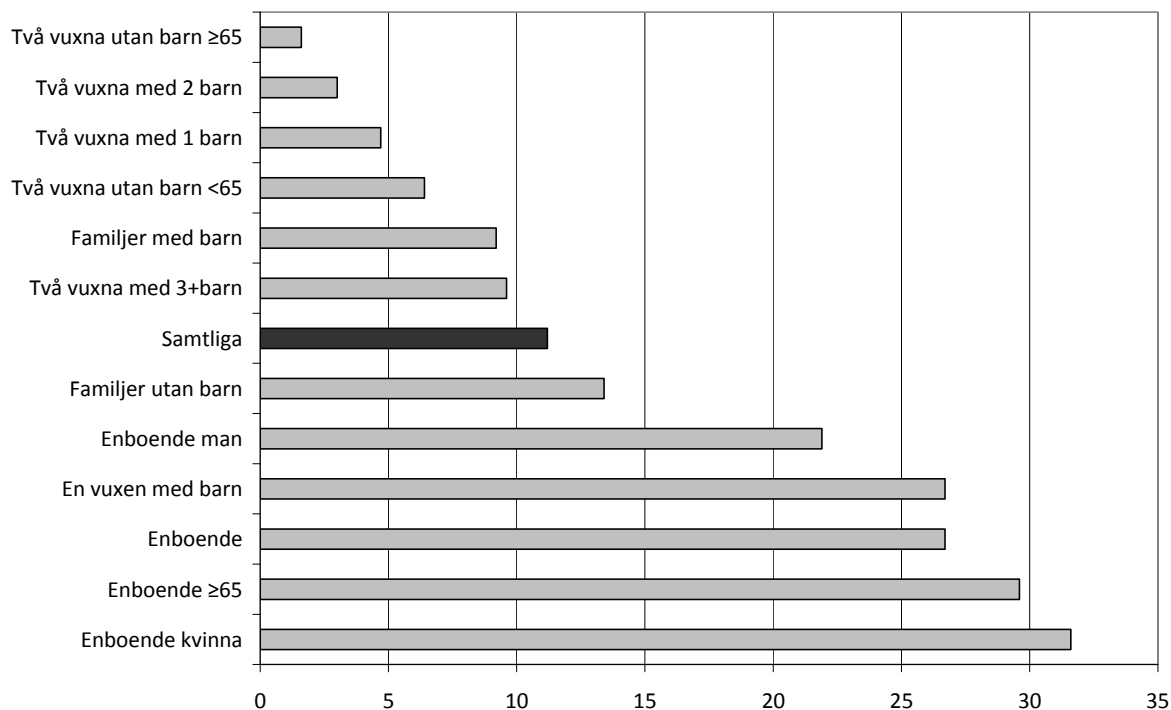
risk för fattigdom. Det i huvudsak icke representativa urvalet liksom att fattigdom inte definieras på individnivå utan på hushållsnivå är två väsentliga förklaringar till det resultat vi ser i tabellen nedan.

Tabell 10 Utveckling i familjesituationen 2003-2006

	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Total	N
Stabil med bägge föräldrar	60.5	62.7	60.9	782
Stabil med två försörjare	5.1	2.1	4.7	60
Stabil med en försörjare	13.7	12.4	13.5	174
Från två till en försörjare	12.4	13.5	12.5	161
Från en till två försörjare	8.2	9.3	8.4	108

En blick på EU-SILC 2008 (Eurostat, 2010) visar ett tydligt mönster, nämligen att de enboende och den diffusa kategorin övriga, har en betydligt högre risk för fattigdom jämfört med övriga typer av hushåll. Men den kategori som ofta står i blickfången i studier av fattigdom, nämligen de ensamstående föräldrarna, har här en marginellt högre risk för fattigdom jämfört med genomsnittet för samtliga hushåll. Variationen är dock stor och i jämförelse med andra hushåll med barn, har den ensamstående föräldrarna en mångfaldigt högre risk för fattigdom.

Figur 3 Risk för fattigdom

Källa: Eurostat (2010)

Tidigare analyser av barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer har visat att det är betydande skillnader i risk för fattigdom efter föräldrarnas födelseland och också hur lång tid familjen varit bosatt i Norge (Sandbæk och Pedersen, 2010). Det framgår med all tydlighet att det är betydande variationer i ursprung bland de varaktigt fattiga familjerna och de övriga familjerna. Bland de fattiga familjerna är det 38.9 procent av barnen som är födda i Norge med norska föräldrar, medan motsvarande andel bland de övriga familjerna är 68.7 procent. Andelen barn som är födda i Norge oaktat var föräldrarna är födda är drygt 70 procent bland de fattiga familjerna och närmare 90 procent bland övriga familjer. Flertalet barn är följaktligen födda i Norge men skillnaden mellan de fattiga familjerna och de övriga familjerna är framför allt var föräldrarna är födda. Bland dem som är fattiga är det relativt sett fler med utlandsfödda föräldrar, oavsett om barnet är född i Norge eller ej. Motsvarande andel för de övriga familjerna är närmare 30 procent. De skillnader som finns i ursprung bland fattiga familjer och övriga familjer är också signifikanta ($\chi^2=190.961$, $p=.000$).

Tabell 11 **Invandringskategori**

Innvandringskategori	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Total	N
Född i Norge med föräldrar födda i Norge	68.7	38.9	63.2	1 225
Invandrare	8.0	13.4	9.0	175
Född i Norge utlandsfödda föräldrar	12.1	27.5	14.9	289
Utlandsfödd med en utlandsfödd förälder	1.1	2.5	1.4	27
Född i Norge med en utlandsfödd förälder	7.6	5.9	7.3	141
Utlandsfödd med föräldrar födda i Norge	1.1	0.8	1.1	21
Uppgift saknas	1.3	10.9	3.0	59

Fattigdom kan ha många orsaker, och kan vara ett resultat av bristande försörjningsförmåga men också av stor försörjningsbörda. Vi kan börja med att konstatera att försörjningsbördan är större i de fattiga familjerna. Det är tydliga skillnader mellan de fattiga familjerna och övriga familjer beträffande antalet familjemedlemmar, antalet barn under 18 år och antalet vuxna över 18 år. Det är i genomsnitt 5.2 personer i de fattiga familjerna medan det är 4.5 personer i övriga familjer. Det är också fler barn i under 18 år i de fattiga familjerna jämfört med i de övriga familjerna, i genomsnitt 3.2 barn respektive 2.5 barn.

Även försörjningsförmågan varierar mellan de fattiga familjerna och de övriga familjerna. Bland de fattiga är det färre föräldrar som är yrkesaktiva både 2003 och 2009. Bland dessa familjer är det också fler som är stabilt yrkespassiva och även relativt fler som går från passivitet till aktivitet eller vice versa.

Tabell 12 Utvecklingen i yrkeslivet för föräldrar/försörjare 2003-2009

Yrkesaktivitet	Övriga familjer	Varaktigt fattiga familjer	Totalt	N
Stabilt, bara yrkesaktiva föräldrar	53.9	24.2	49.3	672
Stabilt, bara yrkespassiva föräldrar	3.2	14.0	4.8	66
Från bara aktiva till bara passiva föräldrar	3.1	1.0	2,8	38
Från bara passiva till bara aktiva föräldrar	4.2	8.7	4.8	66
En passiv förälder vid en eller bägge tillpunkterna	35.7	52.2	38.2	520

Flyttningar

Flyttning är en del i hushållets boendekarriär framkallad av skäl som ändrad hushållssammansättning och ändrade ekonomiska förutsättningar för boendet (Clark 1981). Dessa flyttningar kan ses som en produkt av tillgången på bostäder av skilda slag och hushållens förändrade efterfrågan.

Bostadsbeståndets storlek och sammansättning, bostädernas lokalisering i förhållande till arbetsplatser och service samt transportnätets utformning, är den ram inom vilken hushållen i konkurrens med varandra och utifrån preferenser och ekonomiska möjligheter kan välja bostad.

Vissa faktorer som har betydelse för benägenheten att flytta är mer eller mindre konstanta under livet medan andra är relaterade till i vilket stadium av livet vi befinner oss. I det första fallet kan det till exempel handla om ändrade ekonomiska förhållanden. I det senare fallet kan det vara fråga om avslutad utbildning, inträde på arbetsmarknaden eller pensionering. Giftermål, barnafödande och skilsmässa utgör också sådana händelser i livsbanan som kan leda fram till flyttning (Morrison 1973, Dieleman 2001, Dieleman och Mulder 2002). Forskningen om flyttningar har skiftat från ett livscykelperspektiv till ett livsbaneperspektiv. Enligt livscykelperspektivet passerar hushållet genom cykler, framför allt demografiska cykler. Att flytta är ett sätt för hushållet att anpassa sig till förändrade behov. Livscykelperspektivet både förutsäger när hushållet flyttar och dessutom till vilken typ av bostad. Vanligtvis inleder de unga sin boendekarriär i en hyrd bostad. I enlighet med livscykelperspektivet flyttar hushållet från hyresrätt till äganderätt när det blivit mer etablerat och från flerfamiljshus till småhus när barnen föds och hushållet växer. Så småningom, när hushållet återigen minskar i storlek, flyttar det tillbaka till ett flerfamiljshus. Livscykelperspektivet har en stark fokusering på kärnfamiljen, vilket inte är fallet i livsbaneperspektivet (Dieleman och Everaers 1994, Feijten 2005, Sandle 2008). Enligt det senare perspektivet består livet av flera olika banor såsom studier, arbete, boende och familj. Flyttning har en stark koppling till förändringar i dessa banor. Enligt livsbaneperspektivet består livet av en rad händelser. Fokuseringen är inte bara på händelserna i sig utan också på ordningen av händelser, händelsernas varaktighet och när i livsbanan olika händelser inträffar. Den forskningsfråga som livsbaneperspektivet bland annat utmynnar i är hur olika banor inverkar på beslutet att flytta och valet av bostad.

Forskning om lokal omflyttning – såväl den empiriskt som den teoretiskt inriktade – har utgått från att social och ekonomisk rörlighet går hand i hand med geografisk rörlighet. Samvariationen mellan social, ekonomisk och geografisk rörlighet kan förklaras av bland annat bostadens komplexitet som vara och dess intima koppling till den socioekonomiska, politiska och fysiska omgivningen. Bostaden tillgodoser inte enbart människors grundläggande behov av ”tak över huvudet”, säkerhet, självständighet och välbefinnande. Bostaden är också en indikator på social status och inkomstskillnader mellan hushåll. När någon hyr eller köper en bostad innefattar denna inte bara den fysiska enheten utan också ett bestämt grannskap och en bestämd uppsättning service. Förändringar i hushållens inkomster manifesteras ofta i byte av bostad. Samtidigt är hushåll med låga inkomster mer rörliga än hushåll med höga inkomster, vilket förklaras av att den senare gruppen i högre utsträckning återfinns i ägda småhus – en boendeform inom vilken rörlighet är jämförelsevis låg. Förklaringen till den relativt sett låga rörligheten i småhus är framför allt höga transaktionskostnader.

Det är signifikant fler av de varaktigt fattiga familjer som flyttat i perioden 2003-2006 jämfört med övriga familjer, 31.2 procent respektive 22.9 procent ($\chi^2=6.446$, $p=.011$). Flyttningsbenägenheten är också som förväntat störst bland dem som hyr sin bostad. Det gäller oavsett om familjen är varaktigt fattig eller ej. Totalt minskar benägenheten att flytta över tiden och skillnaden mellan de varaktigt fattiga familjerna och övriga familjer är inte heller signifikant för perioden 2006-2009.

Tabell 13 Flyttning 2003-2006 och 2006-2009

	Dispositionersform före flyttning			
	Självägare	Bostadsrätt, aktielägenhet	Hyr, annan dispositionsform	Totalt
Flyttat 2003-2006				
Övriga familjer	12.4	24.8	59.3	22.9
Varaktigt fattiga familjer	21.7	13.8	47.6	31.2
Flyttat 2006-2009				
Övriga familjer	10.9	27.5	35.5	18.3
Varaktigt fattiga familjer	12.5	14.3	34.4	21.5

Men det som skiljer dem åt är från vad och till vad de varaktigt fattiga familjerna respektive de övriga familjer flyttar. Benägenheten att flyttar inom samma dispositionsform är vanligtvis större än att flytta mellan dispositionsformer. Samtidigt är det viktigt att beakta att de familjer som flyttar befinner sig i olika faser i livsloppet. För vissa är flyttningen en anpassning till att familjen växer och/eller att inkomsterna stiger, för andra är flyttningen en anpassning till en krypande familjer och/eller till krympande inkomster. De förra är ofta familjer som flyttar från bostadsrätt alternativt hyresrätt till självägande medan de senare är familjer som flyttar i motsatt riktning.

För att skapa ett stabilare underlag för slutsatser om ursprung och destination för flyttningen summeras flyttningar under perioden 2006-2006 respektive 2006-2009. Även om det fortsatt är få familjer som flyttar är en viktig iakttagelse att det som framför allt skiljer sig åt mellan de varaktigt

fattiga familjerna och övriga familjer, är benägenheten att flytta mellan hyrda bostäder. Den benägenheten är betydligt högre bland de varaktigt fattiga familjerna än bland övriga familjer. De varaktigt fattiga familjerna har också en lägre benägenhet att flytta från hyrd bostad till självägande, det vill säga ta ett steg uppåt på boendekarriärstegen.

Tabell 14 Flyttning mellan dispositionsformer 2003 - 2009

Från 2003/2006	Till 2006/2009			
Övriga familjer	Självägare	Bostadsrätt, aktielägenhet	Hyr, annan dispositionsform	Totalt
Självägare	69.5	6.6	24.0	167
Bostadsrätt, aktielägenhet	53.7	22.2	24.1	54
Hyr, annan dispositionsform	36.9	15.3	47.7	176
Varaktigt fattiga familjer				
Självägare	65.5	6.9	27.6	29
Bostadsrätt, aktielägenhet				7
Hyr, annan dispositionsform	18.0	13.1	68.9	61

5. Dispositionsform och barns levnadsförhållanden

Tidigare forskning om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer har understrukit en rad förhållanden som har betydelse för deras vardagsliv. Sandbæk och Pedersen (2010) konkluderar med att det är en risk förbundet med att växa upp i en familj med låga inkomster. Men de understryker också att skillnaderna inte alltid är stora. Risken är också större för barn som växer upp familjer med andra typer av problem, inte bara låg inkomst. Men, vilket är viktigt att understryka oavsett om familjen är fattig eller ej gör föräldrarna i stort sett det bästa för att ge barnen goda uppväxtvillkor. Föräldrarna prioriterar barnens levnadsvillkor framför sina egna vilket gör att barnen kommer bättre ut även när familjen lever under långvarig fattigdom än vad som är förväntat given en viss disponibel inkomst.

Barnens levnadsvillkor påverkas också av deras boendemiljö i vidare bemärkelse. Här finns en diger forskning som handlar om effekter av grannskapet och vilka mekanismer som är verksamma. Bergsten (2010) har i sin avhandling om effekter av blandat boende på barns skolprestationer, fortsatta studier, framtida förvärvsarbete och inkomstutveckling visat att det finns signifikanta skillnader mellan att växa upp i resurssvaga, blandade respektive resursstarka bostadsområden. Men även om skillnaderna är signifikanta så är de begränsade och gäller framför allt effekter av att växa upp i resurssvaga kontra blandade bostadsområden. Bergsten (2010) förklarar de begränsade effekterna med att det är ett resultat av en utjämningspolitik med rötter i den svenska välfärdsstaten. Men det finns också andra möjliga förklaringar som är av mer metodologisk karaktär, såsom svårigheter att separera interrelaterade processer. Men Bergsten (2010) finner också i likhet med andra forskare (se Magnusson Turner och Stefansen 2011 för en översikt) att när man begränsar analysen till barnen/ungdomarnas studieresultat är effekterna av skolmiljön starkare än effekterna av boendemiljön. Men även här finns ett förbehåll om att boendemiljön kan påverka skolmiljön

genom indirekta grannskapseffekter och på så sätt göra vissa skolmiljöer mer resursstarka än andra. Dessutom återstår det att bestämma den geografi som har en oberoende effekt på barnens skolprestationer och livschanser i övrigt. Är det bostadsområdet, delar av bostadsområdet eller en vidgad geografi som hela stadsdelar?

I Bergstens (2010) konstruerades boendemiljöer utifrån en rad fysiska och socioekonomiska variabler. Databasen över barns levnadsvillkor medger ingen konstruktion av boendemiljöer då den saknar den nödvändiga informationen om den geografiska kontexten. Här får jag istället nöja mig med information om själva bostaden och en av de variabler som ingår i Bergstens analys, nämligen dispositionsform. I den norska forskningen och även i den politiska retoriken intar de kommunala bostäderna en särställning, likvärdig med Bergstens resurssvaga områden. Det är i dessa områden vi finner den högsta arbetslösheten, den lägsta utbildningen och den högsta andelen invånare som lever på olika typer av sociala bidrag. Men analysen ovan har visat att skillnaderna mellan hyra och äga är oberoende av vem som är hyresvärden. Mot bakgrund av det resultatet och att antalet familjer i kommunal bostad är förhållandevis begränsat i databasen väljer jag att fortsättningsvis fokusera på distinktionen hyrd och ägd bostad. Vad betyder det då för barnen att växa upp i dessa områden? Databasen medger inga kvalificerade analyser för att besvara frågan utan fokuserar på en rad materiella resurser.

Det är signifikanta skillnader mellan de familjer som hyr sin bostad i förhållande till dem som äger den (självägande, bostadsrätt, aktiebostad) ifråga om inkomster, stabilitet i familjen och föräldrarnas ställning på arbetsmarknaden. Bland familjerna som hyrde sin bostad är det 25.6 procent som hade socialbidrag någon gång under året 2007. Motsvarande andel bland dem som ägde bostaden är 3.9 procent. Det är en skillnad som signifikant ($\chi^2=111.469$, $p=.000$). Bland familjerna i hyrd bostad är det också mer dynamik ifråga om föräldrarnas ställning på arbetsmarknaden. Färre barn i hyrd bostad bor med båda föräldrarna, färre barn bor med två försörjare, fler barn bor med en förälder och fler barn bor i familjer som går från två till en förälder.

Tabell 15 Utveckling i familjesituationen 2003-2009

Utveckling i familjesituationen 2003-2009						
Dispositioners form	Stabil med bägge föräldrarna	Stabil med två försörjare	Stabil med en försörjare	Från två till en försörjare	Från en till två försörjare	Total
Hyra	34.9	2.4	27.3	27.3	8.1	209
Äga	66.8	5.4	10.1	9.0	8.7	874
Totalt	60.7	4.8	13.4	12.6	8.6	1 083

6. Problematiska boendeförhållanden 2003, 2006 och 2009

Beskrivningen och analysen ovan har tagit sin utgångspunkt i en jämförelse av boendeförhållandena bland varaktigt fattiga familjer och övriga familjer. I likhet med Nordvik (2010) kan jag konstatera att för många familjer sker en progression i boendeförhållandena. Trångboddheten minskar, fler äger sin bostad och fler än nöjda med sina boendeförhållanden. Men det är fortsatt skillnad mellan varaktigt

fattiga familjer och övriga familjer. För några familjer sker ingen progression och för ytterligare andra går utvecklingen i motsatt riktning.

I beskrivningen ovan har en rad aspekter av bostaden och bostadsområdet diskuterats. För att få ett samlat mått på familjernas boendeförhållanden har jag konstruerat två index baserat på de fem variabler i databasen som beskriver hur familjerna upplever bostadens kvaliteter respektive bostadsområdets kvalitet. Det finns anledningar att åter understryka att variablerna ger en begränsad information om bostadens och bostadsområdets kvaliteter, men kan likväl tjäna som indikatorer på dessa kvaliteter.

Variablerna om bostadens och bostadsområdets kvaliteter handlar om huruvida familjen har problem med att bostaden är för liten, att det är fukt, drag eller kyla i bostaden, att bostaden har dålig materiell standard samt att det är störningar från trafiken och att det är störningar från grannar. Jag har konstruerat respektive indexet på så sätt att familjerna har fått värdet 1 för varje problem som de angett och i övrigt 2. Det resulterar i ett index som avser bostaden som varierar mellan 3 (lägsta kvaliteten) och 6 (högsta kvaliteten) och ett index som avser bostadsområdet som varierar mellan 2 (lägsta kvalitet) och 4 (högsta kvalitet).

För den övervägande majoriteten utgör de tre aspekterna av bostadens kvalitet som finns tillgängliga i databasen sammantaget inget problem. Men för mellan 12-16 procent av familjerna är det problem med två alternativt tre av dessa aspekter på bostadens kvalitet

Tabell 16 Bostadens kvalitet

Index	2003	2006	2009
Låg kvalitet (3)	5.2	3.9	4.2
Näst lägsta kvalitet (4)	11.0	8.3	7.9
Näst högsta kvalitet (5)	28.6	22.4	19.3
Hög kvalitet (6)	55.2	65.4	68.6
N	1 937	1 295	1 323

Indexet för bostadsområdets kvalitet uppvisar ett likartat resultat, nämligen att det för det stora flertalet inte är några större problem med bostadsområdets kvalitet. Det ringa antalet som uppger att det finns problemet med bostadsområdets kvalitet gör en närmare analys av gemensamma karaktäristika alltför osäker.

Tabell 17 Bostadsområdets kvalitet

Index	2003	2006	2009
Låg kvalitet (2)	2.4	1.7	1.8
Näst lägsta/högsta kvalitet (3)	16.0	12.5	14.0
Hög kvalitet (4)	81.7	85.8	84.2
N	1 937	1 295	1 323

Ett samlat index på boendeförhållandena

Det är också möjligt att skapa ett samlat index som omfattar kvaliteter i både bostaden och bostadsområdet. Ett sådant index varierar mellan 5 (låg kvalitet) och 10 (hög kvalitet). För den fortsatta analysen har detta index klassificerat i låg (5-6), medium (7-8) och hög (9-10) kvalitet på bostad och bostadsområde. Fortsättningsvis kommer detta index att diskuteras i termer av boendeförhållanden.

Analysen ovan visar att kvaliteten på familjernas boendeförhållanden samvarierar med bland annat förekomsten av varaktig fattigdom. Med utgångspunkt i förhållandena 2009 visar det sig att 6.7 procent av de varaktigt fattiga familjerna har boendeförhållanden av låg kvalitet, medan motsvarande andel för de övriga familjerna är 1.5 procent. Drygt en procent av familjerna som är självägare bor med låg kvalitet 2009. Motsvarande andel för dem som hyr är 5 procent. Det är också skillnad i fråga om andelen bland dem som äger respektive som hyr och som bor med hög kvalitet enligt indelningen ovan. Bland de självägande familjerna är andelen med hög kvalitet 91 procent och bland dem som hyr sin bostad 62.1 procent. Dessa skillnader är signifikanta ($\chi^2=110.900$, $p=.000$). Det finns däremot inga signifikanta skillnader i boendeförhållanden mellan dem som hyr sin bostad 2009, men har olika hyresvärdar. Det räcker således med att hyra för att kvaliteten i boendeförhållandena skall vara sämre jämfört med i övriga dispositionsformer såsom självägande och bostadsrätt/aktielägenhet.

Det är en försvinnande liten grupp av familjer som har boendeförhållanden med låg kvalitet under någon längre tidsperiod. Den gruppen av familjer är så pass liten att det av metodologiska skäl inte är möjligt att ge någon som helts karaktäristik av dem. För flertalet familjer är istället kvaliteten i boendeförhållandena densamma åren 2003 och 2009. För 20 procent av de varaktigt fattiga familjerna sker det dessutom en förbättring. Motsvarande andel för övriga familjer är 13 procent. Det är färre familjer som får sämre boendeförhållanden år 2009 jämfört med år 2003. Bland de varaktigt fattiga familjerna är den andelen 16 procent och bland övriga familjer 7 procent.

Kvaliteten i boendeförhållandena har effekter för barnen och deras familjer. Men som diskuterats ovan, råder det oklarhet inom forskningen om de långsiktiga konsekvenserna av att växa upp under dylika förhållanden. Det är dessutom av vikt och värde att understryka att det inte är möjligt att utifrån informationen i databasen avgöra om bostaden återfinns i ett utsatt bostadsområde eller ej. Forskningen om boendeförhållandenas effekter på barns vardagsliv och deras framtida livschanser handlar ofta om effekter av att växa upp i utsatta bostadsområden. Här kan jag ända undersöka

huruvida boendeförhållande såsom de definierats ovan har betydelse för barnens dagliga liv i bemärkelsen tillgång till eget rum och möjligheter att ta hem kamrater.

Drygt 90 procent av barnen med boendeförhållanden av hög kvalitet, 75.5 procent av dem med nästa högsta/lägsta kvalitet och 63.3 procent av dem med lägsta kvalitet har eget rum. Merparten barn har med andra ord eget rum men det finns skillnader som samvarierar med boendeförhållandena. En tänkbar förklaring är självfallet att antalet familjemedlemmar varierar så till den grad att det krävs betydande ekonomiska uppoffringar för att ge barnen egna rum. Men så är inte fallet. Den genomsnittliga familjestorleken varierar inte mellan familjer med olika kvalitet på boendeförhållandena.

Men familjerna med låg kvalitet på sina boendeförhållanden är trots allt mer trångbodda än övriga familjer. Antalet observationer är förhållandevis begränsat här på grund av ett internt bort. Jag väljer därför att konstatera att familjer med låg och med näst lägsta/högsta i det närmaste har två gånger så hög sannolikhet för att vara trångbodda som dem med hög kvalitet på boendeförhållande. Andelen i den senare gruppen som är trångbodda är 38 procent. Och med trångboddheten följer en lägre sannolikhet för eget rum.

Flertalet barn eller 65.8 procent, tar år 2009 hem kamrater varje dag eller någon gång i veckan. Det är ett förhållande som saknar samband med det samlande måttet på boendeförhållandena, med förekomsten av trångboddhet, med typ av bostad och huruvida barnet har eget rum eller ej. Det finns dock ett svagt samband mellan att ta hem kamrater och förekomsten av varaktigt fattigdom. Bland barnen i varaktigt fattiga familjer är det 54.9 procent som tar hem kamrater minst en gång i veckan. Bland barn i övriga familjer är den andelen 68.2 procent. Skillnaden är signifikant, om än svag ($\chi^2=22.970$, $p=.000$).

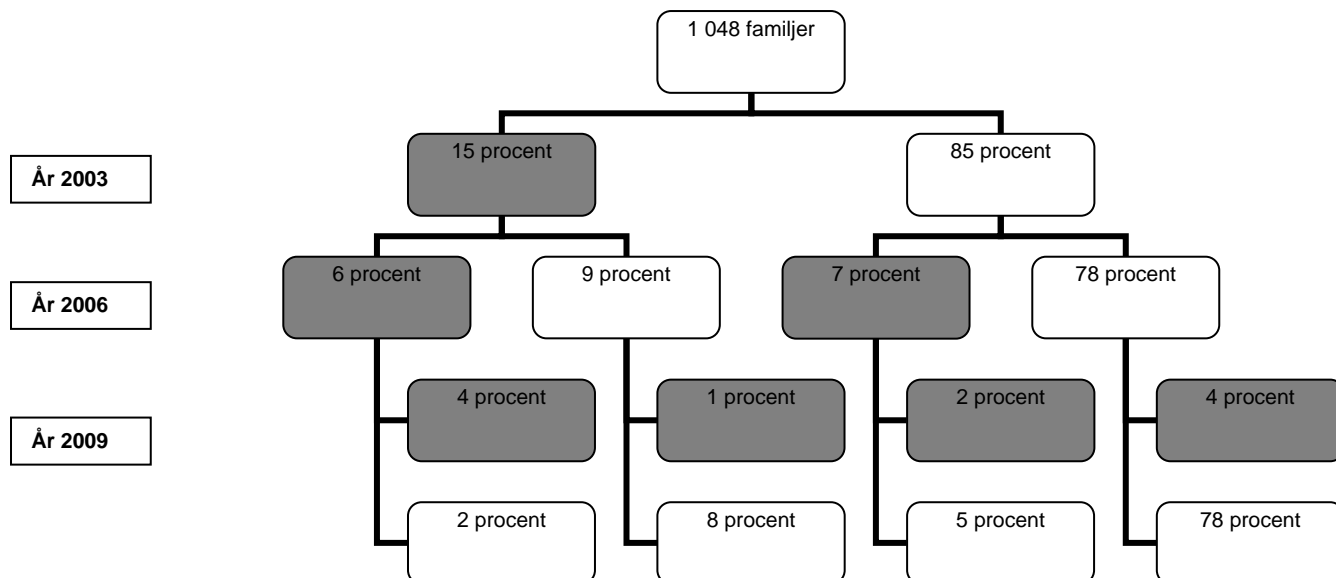
De familjer som lever i bostäder och bostadsområden som här beskrivs med låg kvalitet har i begränsad utsträckning sitt ursprung i Norge. Dessa familjer kommer i första hand från länder som i databasen klassificerats efter världsregioner såsom Asien, Afrika, Syd- och Mellanamerika samt Turkiet. De skillnader som finns i boendeförhållanden mellan dessa familjer och familjer med ursprung i Norge, Norden, Europa och övriga västvärlden är dessutom signifikanta ($\chi^2=51.831$, $p=.000$).

Långvariga problem med bostadens kvalitet

För 1 048 familjer finns det information om bostadens kvalitet 2003, 2006 och 2009. För drygt 80 procent av dessa familjer är det, enligt indexeringen ovan, antingen inga problem med bostadens kvalitet alternativt högst ett problem någon gång under tiden. Men för andra familjer är bostadens kvalitet ett återkommande problem. Figuren nedan skall illustrera familjernas steg på bostadsmarknaden. Den grå skrafferingen anger problem med två alternativt tre aspekter på bostadens kvalitet (låg kvalitet), medan vit skraffering anger högst ett problem med kvaliteten (god kvalitet). Figuren nedan illustrerar ett komplext mönster med familjer som rör sig mellan bostäder med olika kvalitet. Det är värt att notera att skiftningar i kvaliteten inte alltid betingas av en flyttning

utan kan orsakas av att värderingarna skiftar, familjens storlek ökar eller minskar eller att underhåll av bostaden utförs eller uteblir. Flyttningsfrekvensen skiljer sig för övrigt inte åt mellan familjer med låg kvalitet på bostaden respektive hög kvalitet.

Figur 4 Förändringar i bostadens kvalitet mellan 2003, 2006 och 2009

Av samtliga familjer är det 4 procent som har låg kvalitet under hela undersökningsperioden. Ytterligare 2 procent går från hög kvalitet 2003 till låg kvalitet 2006 och fortsatt låg kvalitet 2009. Frågan är om dessa familjer besitter de några gemensamma karaktäristika som dessutom skiljer dem från familjer som inte upplever samma problematiska boendeförhållanden. Svaret är, inte oväntat, att vi bland familjer som har låg kvalitet på bostaden finner en överrepresentation av dem som hyr oaktat av vem, som uppbär socialbidrag, är varaktigt fattiga, är ensamförsörjare och har invandrarbakgrund. Familjerna är oftare trångbodda, enligt den objektiva definitionen, vilket har effekter för barnen i form av delat rum och sämre möjligheter att ta hem kamrater. Däremot finner jag inget samband mellan barnens skolprestationer och problematiska boendeförhållanden. Tabellen nedan sammanfattar i korta drag förhållandet mellan dem som här definierats som den grupp av familjer som har dåliga boendeförhållanden under en längre tid och övriga familjer.

Tabell 18 **Karaktäristik av familjer med låg kvalitet på bostaden**

	Långvarigt låg kvalitet på bostaden/Övriga
Socialbidrag	3x
Varaktigt fattig	2.5x
Ensamförsörjare	2x
Hyrd bostad	3.5x
Trångbodd	1.5x
Invandrabakgrund	2x
Skolprestation	Ingen skillnad
Sällan kamrater hemma	2.5x
Saknar eget rum	3x

En betydelsefull faktor för bostadens kvalitet är dispositionsformen. Som framgår av tabellen ovan finns bland dem med problematiska boendeförhållanden en överrepresentation av familjer i hyrd bostad. Faktorn är 3.5. Det framgår också av databasen att det är skillnad i bostadskvalitet mellan dem som hyr och dem som äger (självägande alternativt bostadsrätt). Bland dem som hyr uppgår andelen med dåliga boendeförhållanden till 15 procent år 2003, 17 procent år 2006 och 20 procent år 2009. Motsvarande andel bland dem som äger varierar mellan 3 och 6 procent, och sjunker dessutom över tiden.

Det finns därför anledning att inte bara undersöka vad som kännetecknar dem som har dåliga boendeförhållanden i bemärkelsen bostad med låg kvalitet, utan också särskilt undersöka dem som bor i en hyrd bostad. Det är dessutom av särskilt intresse att här närmare undersöka boendeförhållanden bland dem som under en längre tid hyr sin bostad. Jag har tidigare konstaterat att det är marginella skillnader i förhållanden bland dem som hyr sin bostad av kommunen och på annat sätt. I analysen nedan görs därför ingen åtskillnad mellan dessa olika kontraktsformer.

Av samtliga familjer som det finns bostadsuppgifter om för år 2003, 2006 och 2009 är det 148 familjer som hyr sin bostad under hela undersökningsperioden. Övriga familjer har antingen ägt sin bostad under motsvarande period eller varierat mellan att hyra och att äga. Det stora flertalet av dem som hyrt under lång tid bor i en bostad med en kvalitet som enligt definitionen här är att betrakta som god. Men 21.6 procent av de 148 familjerna har en bostad med låg kvalitet. Motsvarande andel bland dem som inte hyrt under lång tid är 3.8 procent.

Vilka är det då som hyr sin bostad under längre tid? Och finns det såsom ovan karaktäristika som skiljer dem från dem som inte hyr under en lång period? Frågeställningen blir i det närmaste retorisk. Den hyrda bostaden är en dispositionsform som riktar sig till vanskliggställda på bostadsmarknaden. Det betyder också att vi här finner en stark överrepresentation av familjer med socialbidrag, familjer som är varaktigt fattiga, har låg kvalitet på sin bostad, har invandrabakgrund och är trångbodda. För barnen innebär den hyrda bostaden en lägre sannolikhet för att ha ett eget rum. Det är 3.5 gånger vanligare att barn i familjer som hyr sin bostad under lång tid saknar ett eget rum. Men det betyder

inte att de inte tar hem kamrater. För på just den punkten finns inga skillnader mellan dessa familjer och familjer som inte hyr under lång tid. Det finns inte heller några skillnader i skolprestationer mellan barnen, åtminstone inte på det sätt som prestationerna mäts i databasen över barns levnadsvillkor.

Tabell 19 Karaktäristik av familjer som hyr under lång tid

	Hyr under lång tid/Övriga
Socialbidrag	8.5x
Varaktigt fattig	3x
Ensamförsörjare	3x
Låg bostadskvalitet	6x
Trångbodd	2
Invandrarbakgrund	3x
Skolprestation	Ingen skillnad
Sällan kamrater hemma	Ingen skillnad
Saknar eget rum	3.5

De familjer som hyr sin bostad under lång tid tillhör den grupp som vi beskriver som ekonomiskt utsatta eller vanskligställda. Ett ytterligare tecken på deras ekonomiskt utsatta position är att det bland dessa familjer är i det närmare 10 gånger så vanligt som bland familjer som inte hyr under lång tid, att familjen består av stabilt bara yrkespassiva föräldrar. Men det är också tre gånger så vanligt att vi bland dem som långvarigt hyr finner dem som går från att vara yrkespassiva till att bli yrkesaktiva.

7. Avslutande diskussion

I likhet med tidigare analyser av databasen om barns levnadsvillkor i låginkomstfamiljer finner jag att boendeförhållandena, på det sätt som är möjligt att mäta i databasen, över tiden förbättras. Den tydligaste utvecklingen är att boendeförhållandena av vad som här benämns medelgod kvalitet dominerar. Det är få familjer som har dåliga boendeförhållanden enligt ovanstående indexering av bostaden och bostadsområdet. Forskningen visar att boendeförhållandena har betydelse för barns uppväxtvillkor och för senare livschanser. Forskningen visar också att låga inkomster och risk för fattigdom har negativa effekter för barn. Men risken för olika typer av negativa effekter är större för barn som växer upp i familjer med andra typer av problem, inte bara låg inkomst. Men, vilket är viktigt att understryka oavsett om familjen är fattig eller ej gör föräldrarna i stort sett det bästa för att ge barnen goda uppväxtvillkor. Föräldrarna prioriterar barnens levnadsvillkor framför sina egna vilket gör att barnen kommer bättre ut än vad som är förväntat given en viss disponibel inkomst, även när familjen lever under långvarig fattigdom. Det är en slutsats som även resultatet från denna undersökning pekar mot.

I den inledande översikten över boendeförhållandena har jag av metodologiska skäl, vilka förklaras av hur den databas som jag använder mig av är uppbyggd, gjort en åtskillnad mellan varaktigt fattiga familjer och övriga familjer. Även med den klassificeringen av familjerna som ingår i databasen över barns levnadsvillkor finner jag att boendeförhållandena förbättras både totalt och för de varaktigt fattiga familjerna. Andelen som äger sin bostad ökar över tiden, den objektiva trångboddheten minskar, även den upplevda trångboddheten minskar, fler barn bland de varaktigt fattiga får eget rum, trivseln ökar och färre uppger att de är otillfreds med bostaden och upplevelsen av att störningar i bostadsområdet är ett problem minskar. Men likväl kvarstår betydande skillnader mellan de varaktigt fattiga familjerna och de övriga familjerna. Chi²-testerna visar också att flertalet av fördelningarna är signifikant skilda från varandra, det vill säga hur man bor och hur man värderar sitt boende skiljer sig åt mellan de familjer som här definierats som varaktigt fattiga respektive som övriga familjer.

Den demografiska analysen visar återigen den etniska prägel som fattigdomen kommit att få. Bland dem som är varaktigt fattiga är det relativt sett fler med utlandsfödda föräldrar, oavsett om barnet är född i Norge eller ej. Analysen visar också att försörjningsförmågan varierar mellan de varaktigt fattiga familjerna och de övriga familjerna. Bland de varaktigt fattiga familjerna är det fler som är stabilt yrkespassiva och även relativt fler som går från passivitet till aktivitet eller vice versa.

Av särskilt intresse är vilken betydelse som boendeförhållandena har för barnen. Databasen innehåller ett fåtal variabler som direkt går att relatera till barnens boendeförhållanden. Det ena är förekomsten av eget rum och det andra är möjligheter att ta hem kamrater, mätt som hur ofta barnet har kamrater hemma. En enkel test av sambandet mellan fattigdom och huruvida barnet har eget rum kontrollerat för trångboddhet, indikerar att sambandet år 2009 mellan fattigdom och förekomsten av eget rum är svagare än sambandet mellan trångboddhet och förekomsten av eget rum. Sannolikheten för att ha eget rum om familjen är varaktigt fattig men ej trångbodd är 0.95 medan den sannolikheten är 0.81 om familjen är trångbodd men ej varaktigt fattig. Om familjen är både varaktigt fattig och trångbodd är sannolikheten för eget rum är 0.57. Däremot är det inget samband mellan förekomsten av eget rum, förekomsten av fattigdom och huruvida familjen hyr eller äger bostaden.

Av särskilt intresse är också vilka som under lång tid bor med dåliga boendeförhållanden och vilka som under lång tid hyr sin bostad. Även om den norska bostadsmarknaden består av hyresbostäder som är antingen privata eller kommunala visar analyserna ovan att skillnaden mellan vilka som bor med respektive kontraktsform är så marginell att en åtskillnad är onödig. Hyresbostaden har en funktion att vara ett steg på vägen mot den ägda bostaden och vägen dit går via flyttning. Analysen ovan visar att flyttningsbenägenheten är högre bland de varaktigt fattiga familjerna jämfört med bland de övriga familjerna. Men skillnaderna avtar över tiden och det visar sig att det som skiljer dessa två typer av familjer åt är mellan vilka dispositionsformer flyttningen går. Benägenheten att flytta mellan hyrda bostäder är betydligt högre bland de varaktigt fattiga familjerna jämfört med de övriga familjerna. De varaktigt fattiga familjerna har också en lägre benägenhet att flytta från hyrd bostad till självägd bostad, det vill säga ta ett steg uppåt på boendekarriärstegen. Istället för att vara ett steg på vägen mot den ägda bostaden blir den hyrda bostaden med andra ord en permanent bostad.

Ett index som består av de kvaliteter på bostaden och bostadsområdet som finns tillgängligt i databasen har bildat variabeln boendeförhållanden. Det visar sig dock att variationen i värderingen av bostadsområdet är ytterst begränsad vilket däremot inte är fallet för ett index som endast består av bostadens kvaliteter. En gruppering i låg och hög bostadskvalitet visar att bland familjer som under lång tid har låg kvalitet på bostaden finner en överrepresentation av dem som hyr, som uppstår socialbidrag, är varaktigt fattiga, är ensamförsörjare, har invandrarbakgrund och är trångbodda. Det senare har effekter för barnen i form av delat rum och sämre möjligheter att ta hem kamrater. Däremot finner jag inget samband mellan barnens skolprestationer och låg kvalitet på bostaden.

Vilka är det då som hyr sin bostad under längre tid? Även här finner vi en stark överrepresentation av familjer med socialbidrag, familjer som är varaktigt fattiga, har låg kvalitet på sin bostad, har invandrarbakgrund och är trångbodda. För barnen innebär den hyrda bostaden en lägre sannolikhet för att ha ett eget rum. Men det betyder inte att de inte tar hem kamrater. För på just den punkten finns inga skillnader mellan dessa familjer och familjer som inte hyr under lång tid. Det finns inte heller några skillnader i skolprestationer mellan barnen, åtminstone inte på det sätt som prestationerna mäts i databasen över barns levnadsvillkor. Däremot är frågan vilka framtida yrkes- och studieplaner dessa barn har. Det är en angelägen frågeställning som återstår att undersöka.

De familjer som hyr sin bostad under lång tid tillhör den grupp som vi ofta beskriver som ekonomiskt utsatta eller vanskligställda. Ett ytterligare tecken på deras ekonomiskt utsatta position är att det bland dessa familjer är i det närmare 10 gånger så vanligt som bland familjer som inte hyr under lång tid, att familjen består av stabilt bara yrkespassiva föräldrar. Men det är också tre gånger så vanligt att vi bland dem som hyr långvarigt finner dem som går från att vara yrkespassiva till att bli yrkesaktiva.

Varaktig fattigdom, att varaktigt bo trångt och att varaktigt bo i en hyrd bostad sätter sina spår i barnens levnadsvillkor. Här har dessa villkor begränsats till att handla om möjligheterna till ett eget rum och att ta hem kamrater. Men annan forskning visar också på vilka andra effekter som till exempel trångboddhet medför i form av oro och ökad sjuklighet. Den tid som stått till buds för undersökningen har dock inte medgett en djupare analys av ytterligare effekter av boendeförhållandena. Däremot visar undersökningen effekter för barnen av långvarigt dåliga boendeförhållanden liksom av att under lång tid bo i hyrd bostad. Effekterna består i att barnen mer sällan har eget rum och i de fall det är fråga om långvarigt låg kvalitet på bostaden mer sällan tar hem kamrater. Det är effekter som i sig kan ha ytterligare effekter för barnen såsom att sakna vänner och att känna sig utanför och till och med avvikande.

Ur ett bostadspolitiskt perspektiv är det också ett problem att det uppstår inlåsnings effekter på bostadsmarknaden. Till trots för en god arbetsmarknad är det familjer som är långvarigt arbetspassiva och som under kortare eller längre tid lever på socialbidrag. För dem är den bostad som av politiken definierats som en temporär bostad mer eller mindre permanent. Analysen ovan visar just att många flyttar mellan hyrda bostäder, och kanske än viktigare att skillnaderna är små mellan kommunalt och privat hyrd bostad. För dessa familjer krävs inte enbart socialpolitiska insatser utan sannolikt även åtgärder som ryms inom arbetsmarknadspolitiken. Men det återstår också den bostadspolitiska frågan om den hyrda bostadens ställning på en bostadsmarknad som domineras av

ägda bostäder och konsekvenserna av de betydande kvalitativa skillnader som trots allt finns mellan den ägda och den hyrda bostaden. De varaktigt fattiga familjerna har en lägre benägenhet att flytta från hyrd bostad till självägnad, det vill säga ta ett steg uppåt på boendekarriärstegen. Hindren är höga för dessa familjer att ta sig äganderättsmarknaden. Men det är allmänt bekant. Den intressanta frågan är ju hur höga hindren är och vilka skyddsnät som finns när framför allt ekonomiska bekymmer uppstår för dem som med knappa marginaler övervunnit dessa hinder. Frågan har betydelse för storstadsregionerna och då handlar det också om människors agerande som till exempel att flytta längre bort från arbetsmarknaden till priset av pendling men till lägre boendekostnader.

Referenser

- Bergsten, Zara (2010). *Bättre framtidsutsikter? Blandade bostadsområden och grannskapseffekter : En analys av visioner och effekter av blandat boende*. [Thesis]. Uppsala: Department of Social and Economic Geography. Geografiska regionstudier, 85.
- Clark, Eric (1981) *Housing Residential Mobility and Studies of Chains of Moves*. Stockholm: ERU, F16.
- Clark, William A V, Marinus C Deurloo och Frans M Dieleman (2003) Housing careers in the United States, 1968-93: Modelling the sequencing of housing states. *Urban Studies* 40(1): 143-160.
- Davidsson, Uno (2004) Femton procent fattiga i EU15. *Välfärd* 3:17-20.
- Databasen "Barn og unges levkår i lavinntektsfamilier".
- Dieleman, Frans M (2001) Modelling residential mobility; a review of recent trends in research. *Journal of housing and the Built Environment* 16:249-265.
- Dieleman, Frans M och Clara H Mulder (2002) The Geography of Residential Choice, i J.I. Aragonés, G. Francescato och T. Gärling (red.) *Residential Environments Choice, Satisfaction and Behaviour*. Greenwood, Westport, CT: Bergin & Garvey.
- Dieleman, Frans M och Pieter C J Everaers (1994) From renting to owning: life course and housing market circumstances, *Housing Studies*, 9 (1):11-25
- Eurostat (2010)
epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database
- Feijten, Peteke (2005) *Life events and the housing career: a retrospective analysis of timed effects*. Delft: Eburon.
- Galloway, Taryn Ann, Björn Gustafsson, Peder J Pedersen och Torun Österberg (2010) Fattigdom bland invandrarbarn – Den nordiska modellens akilleshäl. *Ekonomisk Debatt*, 6: 57-71.
- Gulbrandsen, Lars och Torbjørn Hansen (2010) *Kommunale leieboeres boligkarrierer 2001-2005*. Oslo: NOVA, Rapport 10/04.
- Harkness, Joseph och Sandra Newman (2002), Homeownership for the poor in distressed neighborhoods: Does this make sense? *Housing Policy Debate* 3(3): 597-630.
- Harkness, Joseph, Sandra Newman och C Scott Holupka (2009) Geographic differences in housing prices and the well-being of children and parents, *Journal of Urban Affairs*, 31(2): 123-146.
- Kemeny, Jim (1995) Swedish Social Renting in Comparative Perspective, in E. Brunson and M. May (red) *Swedish Welfare: policy and provision*. Social Policy Association, London
- Magnusson Turner, Lena och Kari Stefansen (2011) Boforhold blant lavinntektsfamilier. En gjennomgang av norsk og internasjonal litteratur. Oslo: NOVA.
- Malmberg, Bo (2007) Live events and the housing career. A retrospective analysis of timed effects *European Journal of Population*, ss 215-216.
- Morrison, P. A. (1973) Theoretical issues in the design of population mobility models. *Environment and Planning*, 5:125-134.
- Nordvik, Viggo (2010): Bolig og boforhold, I Sandbæk, Mona och Axel West Pedersen, (red) *Barn og unges levkår i lavinntektsfamilier*. Oslo: NOVA, Rapport 10/10, ss 97-121.
- Sandbæk, Mona (red) (2004): *Barns levkår. Hva betyr familiens inntekt?* Oslo: NOVA, Rapport 04/11.
- Sandbæk, Mona och Axel West Pedersen, (red) (2010) *Barn og unges levkår i lavinntektsfamilier*. Oslo: NOVA, Rapport 10/10.
- Sandlie Hans Christian (2008): To må man være – Om ungdoms boligetablering på 1990 tallet. NOVA Rapport 9/08 (Avhandling godkjent for Dr. polit graden UiO). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- SSB (2010) www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200905/08/art-2009-12-07-01.html
- Stephens, Mark, Suzanne Fitzpatrick, Marja Elsinga, Guido van Steen och Yekaterina Chzhen (2010) Study on housing and exclusion: welfare policies, housing provision and labour markets. Final report. European Commission.
- Ugreninov, Elisabeth (2010): Familiens inntekthistorie, I: Sandbæk, Mona (red) (2010): *Barn og unges levkår i lavinntektsfamilier*. Oslo: NOVA, Rapport nr 10/10, ss 59-78.